ASL-101	Persian Grammar Pages 3 to 24
ASL-102	Molvi Sheikh Ahmad Mudarris Hall-Tarkeeb Kareem حل ترکیب کریما Deepak Rajput Printing Press Lahore 1909 AD — 48 Pages.
ASL 103	Magazi Nabi { مغازالنبی / جنگ نامہ Pages 96 — 150. Persian Poetry

ات آسیر مضاف کمند مضاف
و مضاف الیہ خبر فعل ناقص
ت و معمول جملہ معللہ شدہ

بعونہ تعالیٰ

حل ترکیبات

جسکو

مولوی شیخ احمد مدرس نے واسطے

استعمال مبتدیان مدارس مغربی و شمالی کے تالیف کیا اور حق کاپی رائٹ مصنف اور صاحب زادگان مصنف سے ہبہ کروا کے و اقف بھی رجسٹری کروایا۔ پس التماس ہے کہ کوئی صاحب بدوں اجازت مقر الیہ کے قصد طبع کا نہ فرماویں بدلے نفع کے نقصان نہ اٹھاویں۔ ہاں جس قدر نسخے مطلوب ہوں بتہ ذیل سے طلب فرماویں۔

شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب
کشمیری بازار لاہور
سنہ ۱۹۰۹ء
دیپک راجپوت پرنٹنگ ورکس لا

بسم الله الرحمن الرحیم

...بر ضمیر منیر ارباب بصیرت ... بر رایٔ ... نمایز او لے الابصار روشن و ہویدا باد کہ درین جز وزمان بسبب قدردانی حکام وقت ...بارات فارسی وغیرہ رواج گرفتہ وکتابی شامل بر ترکیبات مختلفہ متنوعہ بنظر نیامد کہ مبتدیان را بکار ... ہذا اضعف عباد اللہ الصمد بندہ شیخ احمد پر پروری خلف میان شمس الدین عفی عنہما را مناسب نمود کہ سوالات روزمرہ طلبائے مدرسہ جمع نمودہ شود کہ فایدہ اش عام ونفعش تمام باشد وتمنائے دلی بعضے احبا کہ از چندے باعث برین امر بودند ہم برامد۔ امیدوارم کہ سہو وخطا را ابدا من عفو بپوشند وحتی الوسع در اصلاح کوشند واز انجا کہ پندنامہ شیخ سعدی شیرازی کار آمد مبتدیان ومنتہیان است وکتابے است جامع نصایح کار آمد دنیا ودین تبرکاً ترکیبش شروع کردم واین رسالہ حصہ اول است وبعد ازان چند ابیات متفرقہ را ہم ترکیب کردہ رسالہ ثانی وثالث ترتیب خواہم داد انشاء اللہ تعالیٰ

	بسم الله الرحمن الرحیم	

با جارہ اسم مضاف اللہ موصوف الرحمن صفت الرحیم صفت بعد صفت موصوف مع ہر دو صفت مضاف الیہ شدہ مجرور جار شد وجار مجرور متعلق شد بجملہ ابتدا بہذا الکتاب یعنی شروع میکنم این کتاب را بر فعل معہ فاعل ومفعول ومتعلق جملہ فعلیہ ابتدائیہ انشائیہ شد

حمد	کریما بہ بخشائے بر حال ما کہ ہستم اسیر کمند ہوا	باری تعالیٰ

الف برائے ندا ای خداوند کریم منادی مفعول آن ندا ومنادے قایم مقام جملہ فعلیہ شد بہ بخشا صیغہ امر حاضر ضمیر تو درو سے واجب الاستتار فعل با فاعل بر جار یا حرف ربط حال مضاف ما مضاف الیہ مضاف مضاف الیہ حکم یک کلمہ پیدا کردہ جار مجرور جار شد وجار مع مجرور حکم یک حرف پیدا کردہ متعلق بہ فعل شد پس فعل معہ فاعل ومتعلقات خود جملہ فعلیہ شدہ معلول شد کاف برائے علت

هشتم فعل ناقص مع اسم که آن ضمیر واحد متکلم است که در اصل فاعل و علت آسیر مضاف کمند مضاف الیه مضاف و مضاف الیه باز مضاف شده هو امضاف الیه پس مضاف و مضاف الیه خبر فعل ناقص شد و فعل ناقص معه اسم و خبر خود جمله فعلیه یا اسمیه شده علت افتاد و علت و معلول جمله معلله شده جواب ندا شد و ندا مع جواب ندا جمله ندائیه شد

نداریم غیر از تو فریادرس
تو ئی عاصیان را خطا بخش و بس

نداریم فعل با فاعل هیچکس مستثنی منه محذوف غیر حرف استثنا و از بیانیه اضافی تو مستثنی مستثنی و مستثنی منه حکم یک کلمه پیدا کرده مفعول اول شد فریادرس مرکب فاعلی مفعول ثانی پس فعل معه فاعل و هر دو مفعول خود جمله فعلیه شد یا آنکه نداریم فعل با فاعل فریادرس مرکب مفعول غیر اسم صفتی مضاف تو مضاف الیه از بیانیه قایم مقام اضافت مفعول ثانی شد پس جمله فعلیه شد تو ئی بمعنی هستی تو فعل ناقص معه اسم تو ضمیر منفصل تاکید ضمیر متصل خطا بخش مضاف مؤخر عاصیان مضاف الیه مقدم را علامت اضافت مضاف و مضاف الیه خبر فعل ناقص شد پس فعل معه اسم و خبر جمله فعلیه شده معطوف الیه شد واو عاطفه بس درینجا کلمه حصر است قایم مقام جمله فعلیه یعنی یکفی یعنی کفایت میکند حاجت دیگرے نیست معطوف پس هر دو جمله معطوفه شدند

نگهدار ما را ز راه خطا
خطا در گذار و صوابم نما

نگهدار صیغه امر فعل با فاعل از مصدر مرکب نگهداشتن یا داز فعل با فاعل ما مفعول اول را علامت مفعول نگه مفعول ثانی ز جار راه مضاف بسوے خطا پس مضافین مجرور جار شده حکم یک کلمه پیدا کرده متعلق بفعل شدند پس فعل مع فاعل و متعلقات خود جمله فعلیه شد در گذار فعل با فاعل خطا مفعول پس فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه معطوف علیه شد واو عاطفه نما فعل با فاعل میم ضمیر متکلم مفعول اول صواب مفعول ثانی پس فعل مع متعلقات جمله فعلیه معطوف شد و هر دو جمله معطوفه شدند

پیغمبر	زبان تا بود در دهان جاے گیر ثنائے محمد بود دلپذیر	نعت

تا کلمه غایت منقضی معنی بشرط بود فعل ناقصه زبان اسم آن جاگیر فاعل ترکیبی خبر آن در دهان جسار

جار و مجرور متعلق بفعل پس فعل معه اسم و جز و متعلق جملهٔ فعلیه شده فعل شرط بود فعل ناقص شائی محمد مضاف مضاف الیه اسم آن دلپذیر فاعل ترکیبی خبر آن پس فعل معه اسم و خبر جملهٔ فعلیه شده جزا شرط و شرط مع جزا جملهٔ شرطیه شدند

حبیب خدا اشرفِ انبیا
که عرش مجیدش بود متکا

حبیب خدا مضاف و مضاف الیه معطوف الیه شد واو عاطفه محذوف اشرف انبیا مضاف و مضاف الیه معطوف پس معطوف و معطوف الیه موصوف شد کاف وصفی بود فعل ناقص عرش مجید مضاف و مضاف الیه باضافت وصفی اسم آن متکا مضاف شین ضمیر مضاف الیه مضافین یکی شده خبر شد پس فعل معه اسم و خبر جملهٔ فعلیه شده صفت و موصوف و صفت یکی شده صفت آنحضرت شد یا خبر مبتدا المحذوف که آن است یعنی آن محمد حبیب

خداست و شرف انبیا است

سوارِ جهانگیر یکران براق
که بگذشت از قصر نیلی رواق

که عرش مجید متکای او است

سوار جهانگیر موصوف و صفت مضاف یکران براق صفت مقدم موصوف موخر مضاف الیه شد پس مضاف و مضاف الیه موصوف شد کاف وصفی بگذشت فعل ضمیر در و راجع بسوے سوار فاعل آن از جار قصر موصوف نیلی رواق صفت پس موصوفین مجرور شده متعلق فعل شدند پس فعل معه فاعل و متعلق جملهٔ فعلیه شده صفت موصوف شد و صفت موصوف صفت بعد صفت آنحضرت صلعم شد یا خبر مبتدا المحذوف که آنست

چهل سال [illegible] گذشت
مزاج تو از حال طفلی نه گشت

گذشت فعل ماضی معروف عمر عزیز موصوف و صفت مضاف شد بسوے خطاب چهل عدد و ممیز سال معدود و ممیز باهر دو صفت مفعول مطلق محذوف شد یعنی گذشتن چهل سال یا آنکه چهل سال مضاف بسوے عمر و عمر بسوے عزیز باضافت توصیفی و عزیز بسوے تا خطاب فاعل فعل شد پس جملهٔ فعلیه بتقدیر اگرچه قائم مقام شرط شد لیکن حرف استدراک محذوف گشت فعل ماضی منفی مزاج تو مضاف و مضاف الیه فاعل فعل شد از جار حال طفلی مضاف مضاف الیه مجرور جار شده قایم مقام جزا شد و هر دو جمله شرطیه شده مستدرک شدند

همه با هوا و هوس ساختی
دمے با مصالح نپرداختی

۱ یکران بفتح اول و سکون کاف فارسی اشقر ۱۲ غ
۲ رواق بکسر و بضم معنی سقف که مقدم خانه سازند ۱۲ غ
۳ رواق نیلی صفت موصوف ۱۲ منه

همه کلمه تاکید برای احاطهٔ افراد و شمول ساختی فعل با فاعل با جار هوا معطوف علیه هوس معطوف معطوفین
مجرور جار شده متعلق شدند بفعل همه مضاف بسوی عمر یا وقت یا دم که محذوف است پس مضافین
بتقدیر در جار متعلق فعل شدند یا ظرف یعنی مفعول فیه شد چرا که حاجت بتقدیر حرف در در ظروف
نیست چه هر جا که ظرف باشد در بروی ضرور باشد خواه لفظا خواه تقدیرا پس فعل مع فاعل و متعلقات
جملهٔ فعلیه خبریه شدند پرداختی فعل با فاعل با مصالح جار و مجرور متعلق بفعل شدند دمی ظرف
زمان یعنی مفعول فیه پس فعل مع فاعل متعلقات جملهٔ فعلیه خبریه شد +

مکن تکیه بر عمر ناپایدار
مباش ایمن از بازیٔ روزگار

مکن فعل با فاعل بر جار عمر موصوف ناپایدار صفت هر دو مجرور جار شده متعلق به فعل شدند پس
فعل با فاعل و متعلقات جملهٔ فعلیه انشائیه شد مباش فعل ناقص اسم که آن ضمیر مخاطب است
ایمن خبر از جار بازیٔ روزگار مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق به فعل شد
پس فعل با اسم و خبر و متعلق جملهٔ فعلیه انشائیه شد

ولا هر که بنهاد خوان کرم
بشد نام دار جهان کرم

الف ندا بمعنی ای خواهم اول منادی مفعول آن قایم مقام جملهٔ فعلیه شد هر که موصول بنهاد فعل ماضی
معلوم ضمیر غایب در وی راجع بسوی موصول فاعل آن خوان کرم مضاف و مضاف الیه مفعول شد
پس فعل مع فاعل و مفعول جملهٔ فعلیه شده صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا شد بشد
فعل ناقص ضمیر غایب در وی راجع بسوی مبتدا اسم آن نامدار مضاف بسوی جهان و جهان بسوی
کرم پس مضاف و مضاف الیه خبر شدند پس فعل مع اسم و خبر جملهٔ فعلیه شده خبر مبتدا شد
و مبتدا و خبر جملهٔ اسمیه شده جواب ندا شد و ندا مع جواب جملهٔ ندائیه شد.

کرم نامدار جهانت کند
کرم کامگار جهانت کند

کند فعل کرم فاعل ت ضمیر خطاب مفعول اول نامدار جهان مضاف و مضاف الیه مفعول ثانی شد

بفتحتین
سرور و مهر ...
[illegible]

پس جملہ فعلیہ شد فعل کرم فاعل ت ضمیر خطاب مفعول اول دل کامگار عیان مفعول ثانی پس فعل مع

فاعل وہر دو مفعول جملہ	ورای کرم در جہان کار نیست وزین گرم تر ہیچ بازار نیست	فعلیہ شد

ورائی بمعنی سوا مضاف بسوئے کرم مبتدا شد نیست فعل ناقص کار اسم بہتر محذوف در جہان جار و مجرور متعلق شبہ فعل یعنے بہتر و آن خبر فعل ناقص شد پس فعل ناقص معہ اسم و خبر خود جملہ فعلیہ شدہ خبر مبتدا شد مبتدا و خبر جملہ اسمیہ شد یا نیست فعل ناقص کار مستثنی منہ ورا حرف استثنا کرم مستثنی مستثنے و مستثنے منہ اسم شد بہتر خبر محذوف یا نیست فعل ناقص کار اسم ورا بمعنی پس تر عقب مضاف کرم مضاف الیہ یعنے در پس کرم ظرف شد و عمدہ یا بہتر خبر محذوف پس فعل معہ اسم و خبر و متعلقات جملہ فعلیہ شدہ معطوف علیہ شد واو عاطفہ نیست فعل ناقصہ ہیچ بازار اسم گرم تر خبر ز جار این اسم اشارہ کرم مشار الیہ آن جار مجرور متعلق بہ فعل شد پس جملہ فعلیہ معطوف شد و ہر دو جملہ معطوفہ شدند

	کرم مایہ شادمانی بود کرم حاصل زندگانی بود	

بود فعل ناقصہ کرم اسم مایہ شادمانی مضاف و مضاف الیہ خبر شد پس جملہ فعلیہ شد بود فعل ناقص کرم اسم آن حاصل زندگانی مضاف و مضاف الیہ خبر آن پس جملہ فعلیہ شد و ہر دو مصرع

بتقدیر واو عاطفہ	دل عالمے از کرم تازہ دار جہان را ز بخشش پر آوازہ دار	جملہ معطوفہ شدند۔

دار فعل با فاعل دل عالمی مضاف و مضاف الیہ مفعول اول تازہ مفعول ثانی از کرم جار و مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد دار فعل با فاعل جہان مفعول اول را علامت مفعول پر آوازہ یعنے پر آوازہ مفعول ثانی بہ بخشش جار مجرور متعلق بفعل پس فعل معہ متعلقات جملہ فعلیہ انشائیہ شد

	ہمہ وقت شو در کرم مستقیم کہ ہست آفرینندہ جان کریم	

شو فعل ناقص معہ اسم مستقیم صیغہ اسم فاعل در کرم جار و متعلق بشبہ فعل یعنے مستقیم و آن خبر شد ہمہ وقت ظرف زمان یا مفعول فیہ یا مجرور و جار محذوف یعنے در و متعلق شبہ فعل یا فعل شد پس جملہ فعلیہ یا اسمیہ

کریم آنکہ مال موجودہ خود را بسائل بدہد بخیل آنکہ بعض بدہد منہ ۱۲ ورای بمعنی پس و بالا ۱۲ درم فارسی معدوم دیرم چیزے ۱۲ فتح الکتاب ... قائم مقام ... تکبیر است ... مستفاد ... العبارت ۱۲ شادمان مرادف شاد و لفظ مان زائد است ۱۲ غیاث ہمیشہ ... احاطہ افراد و شمول اجزا آید ۱۲ منہ

شدہ معلول شد کاف علت ہست فعل ناقص آفرینندہ جان مضاف و مضاف الیہ اسم شد
کریم خبر پس جملہ فعلیہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدند

در صفت

سخاوت کند نیک بخت اختیار
کہ مرد از سخاوت شود بختیار

سخاوت

کند فعل نیکبخت فاعل سخاوت مفعول اول اختیار مفعول ثانی این فعل معہ فاعل و مفعول جملہ فعلیہ
معلول شد کاف علیہ شود فعل ناقص مرد اسم بختیار خبر از سخاوت جار مجرور متعلق بہ فعل شد

پس جملہ فعلیہ شد

بلطف و سخاوت جہانگیر باش
در اقلیم لطف و سخا میر باش

و ہر دو جملہ معللہ

باش فعل ناقصہ معہ اسم جہانگیر خبر ب برائے استعانت یا بمعنی از جار لطف معطوف علیہ واو عاطفہ
سخاوت معطوف پس معطوفین مجرور جار شدہ متعلق شدند بفعل یا شبہ فعل کہ جہانگیر است پس جملہ اسمیہ
یا فعلیہ شد باش فعل ناقص معہ اسم میر خبر در جار اقلیم مضاف لطف معطوف الیہ واو عاطفہ سخا
معطوف پس معطوفین مضاف الیہ شدند و مضافین مجرور جار شدہ متعلق شدند بفعل یا میر

کہ اسم صفت ہست و ہر دو جملہ
عاطفہ معطوفہ شدند

سخاوت بود کار صاحبدلان
سخاوت بود پیشہ مقبلان

فعلیہ یا اسمیہ شدہ بتقدیر ولو

بود فعل ناقص سخاوت اسم کار صاحبدلان مضاف و مضاف الیہ خبر شد پس جملہ فعلیہ یا اسمیہ شد بود
فعل ناقص سخاوت اسم پیشہ مقبلان مضاف و مضاف الیہ خبر شد پس جملہ فعلیہ یا اسمیہ شد۔

سخاوت مسِ عیب را کیمیاست
سخاوت ہمہ درد ہا را دواست

سخاوت مبتدا کیمیا مضاف بسوئے مس و مس بسوئے عیب را علامت اضافت است علامت جملہ
اسمیہ پس مبتدا مع خبر جملہ اسمیہ شد سخاوت مبتدا دوا مضاف بسوئے ہمہ درد ہا را علامت اضافت
خبر شد است علامت جملہ اسمیہ پس مبتدا و خبر جملہ اسمیہ شد و ہر دو مصرع جملہ فعلیہ ہم میتواند شد

مشو ناتوانے از سخاوت بری
کہ گوے بہی از سخاوت بری

ح
ودان بضم اول
بفتح و در دوات
و بفتح اول خطا
است ملا غیاث

مشو فعل ناقص معہ اسم تا جار توان بمعنی طاقت مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل بری اسم صفت از سخاوت جار مجرور متعلق بشبہ فعل و آن خبر است پس جملہ فعلیہ شد یا تا برائے غایت مقتضی معنی شرط توان بمعنی میتوانی فعل با فاعل پس فعل شرط شد مشو فعل ناقص یا اسم بری اسم صفت از سخاوت متعلق آن خبر شد پس فعل معہ اسم و خبر جزا شد و ہر دو جملہ شرطیہ شدہ معلول شدند کاف علت بری فعل با فاعل گوہی مضاف و مضاف الیہ مفعول شد از سخاوت جار مجرور متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ علت افتادہ ہر دو جملہ معلل شدند

اگر چرخ گردد بکام بخیل
ور اقبال باشد غلام بخیل

اگر در کفش گنج قارون بود
وگر تابعش ربع مسکون بود

نیرزد بخیل انکہ نامش بری
وگر روزگارش کند چاکری

اگر حرف شرط گردد فعل چرخ فاعل آن ب بمعنی موافق جار کام بخیل مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل پس جملہ فعل شرط شد واو عاطفہ گر حرف شرط بود فعل ناقص اقبال آن غلام بخیل مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ فعلیہ شرط شد واو عاطفہ گر حرف شرط بود فعل ناقص گنج قارون مضاف و مضاف الیہ اسم آن در جار کفش مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق شد بہ موجود محذوف و آن معہ متعلق خبر فعل ناقص است جملہ فعل شرط شد واو عاطفہ گر حرف شرط بود فعل ناقص ربع مسکون مضاف و مضاف الیہ باضافت وصفی اسم آن تابعش مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ فعل شرط شد واو عاطفہ گر حرف شرط کند فعل روزگار فاعل آن چاکری مضاف شین ضمیر مضاف الیہ مضاف و مضاف الیہ مفعول آن یا شین ضمیر فعل اول چاکری مفعول ثانی پس فعل معہ فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شرط شد نیرزد فعل بخیل فاعل آن مبین کاف بیانیہ بری فعل با فاعل نامش مضاف و مضاف الیہ مفعول آن پس فعل معہ فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شدہ بیان افتاد و مبین معہ بیان مفعول فعل شد پس فعل معہ فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شد جزا شد پس ہر پنج مصرع بتقدیر واو عاطفہ جملہ معطوفہ شد فعل شرط شدند و نام جزا تو ششم فعل شرط است یا بعد ان جزا

مکن التفاتے بمال بخیل
مبر نام مال و منال بخیل

مکن فعل با فاعل التفاتی مفعول آن ب جار مال بخیل مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل یا متعلق بالتفات کہ مصدر است پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد مبر فعل با فاعل نام مضاف مال معطوف علیہ واو عاطفہ

اقبال بمعنی در پیش آمدن و در دولت ... قبول کردن ... فارسی ... ربع مسکون ... آسمان است ... از ربع مسکون ہفت اقلیم باشد ... التفات بگوشہ چشم نگریستن ۱۲

مثال بخیل مضاف و مضاف الیہ معطوف پس معطوفین مضاف الیہ شدند و مضافین مفعول شدند

پس جملہ فعلیہ	بخیل ار بود زاہد و بحر و بر بہشتی نباشد بحکم خبر	انشائیہ شد

ار حرف شرط بود فعل ناقص بخیل اسم آن زاہد مضاف بحر و بر معطوفین مضاف الیہ شدند و مضافین خبر آن پس جملہ فعلیہ فعل شرط نباشد فعل ناقص ضمیر غائب در و راجع بسوئے بخیل اسم آن بہشتی خبر آن ب جار حکم خبر مضاف و مضاف الیہ مجبہ ور جار شدہ متعلق بفعل

پس جملہ فعلیہ جزا شد	بخیل ارچہ باشد تونگر بمال بخواری چہ مفلس خورد گوشمال	وہر دو جملہ شرطیہ

ارچہ حرف شرط مقتضی صدجزا باشد فعل ناقص بخیل اسم تونگر خبر بمال جار و مجرور متعلق بہ فعل جملہ فعل شرط شد خورد فعل ضمیر در و راجع بسوئے بخیل فاعل آن گوشمال مفعول بخواری جار و مجرور چو مفلس نیز جار و مجرور متعلق فعل پس جملہ فعلیہ جزا شد و ہر دو جملہ شرطیہ

	سخیان ز اموال بر می خورند بخیلان غم سیم و زر میخورند	

میخورند فعل سخیان فاعل بر مضاف اموال مضاف الیہ ز بیانیہ علامت اضافت مضافین مفعول شدند یا بر مفعول ز اموال جار مجرور متعلق بفعل شد میخورند فعل بخیلان فاعل غم مضاف سیم و زر معطوفین مضاف الیہ و مضافین مفعول شد پس ہر دو جملہ فعلیہ شدند

صفت	دلا گر تواضع کنی اختیار شود خلق دنیا ترا دوستدار	تواضع

الف ندائیہ دل منادی قایم مقام جملہ فعلیہ گر حرف شرط کنی فعل بافاعل تواضع مفعول اول اختیار مفعول ثانی جملہ فعل شرط شد شود فعل ناقص خلق دنیا مضاف و مضاف الیہ یا معطوفین اسم فعل شدند دوست دار مضاف ت مضاف الیہ را علامت اضافت خبر شد پس جملہ جزا ارشد و ہر دو

جملہ شرطیہ شدہ جواب ندا شدند	تواضع زیادت کند جاہ را کہ از مہر پر تو بود ماہ را	ندا مع جواب جملہ ندائیہ شد

کند فعل تواضع فاعل آن جاہ مفعول اول را علامت مفعول زیادت مفعول ثانی جملہ فعلیہ مشبہ شد کاف
برائی تشبیہ بود فعل ماہ مفعول زیادت ثانی یا بود فعل ناقص پر تو اسم آن را بمعنے برائے جار ماہ مجرور
متعلق بہ ثابت محذوف آن خبر فعل ناقص است آنہ ہر جار مجرور متعلق فعل جملہ فعلیہ مثال شد
وہر دو جملہ تمثیلیہ یا مصرع اول معلول مصرع ثانی علت +

تواضع بود مایہ دوستی
کہ عالی بود پایہ دوستی

بود فعل ناقص تواضع اسم آن مایہ دوستی مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت
بود فعل ناقص پایہ دوستی مضاف و مضاف الیہ اسم آن عالی خبر آن جملہ فعلیہ علت شد وہر دو معللہ۔

تواضع کند مرد را سرفراز
تواضع بود سروران را طراز

کند فعل تواضع فاعل مرد مفعول را علامت مفعول سرفراز مرکب مفعول ثانی جملہ فعلیہ خبریہ شد بود
فعل ناقص تواضع اسم آن طراز مضاف سروران مضاف الیہ را علامت اضافت مضاف و مضاف
الیہ خبر شد پس جملہ فعلیہ یا اسمیہ شد وہر دو جملہ بتقدیر واو عاطفہ معطوف شدند یا را بہ معنے برائے

جار سروران مجرور۔ | تواضع کند ہر کہ ہست آدمی
نزیبد ز مردم بجز مردمی | متعلق فعل۔

کند فعل ہر کہ موصول ہست فعل ناقص و ضمیر غایب در و مستتر راجع بسوئے موصول اسم آن آدمی
خبر فعل ناقص معہ اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول افتاد موصول معہ صلہ فاعل شد تواضع مفعول
پس جملہ فعلیہ شد یا ہر کہ ہست آدمی قایم مقام شرط تواضع کند جزاء آن نزیبد فعل منفی ز مردم جار
مجرور متعلق بفعل بجز لفظ استثنا ہیچ چیز مستثنے منہ محذوف مردمی مستثنے مستثنے منہ و مستثنے

حکم یک اسم پیدا کردہ فاعل | تواضع کند ہوشمند گزین
نہد شاخ پُر میوہ سر بر زمین | شد پس فعل معہ فاعل و متعلق جملہ فعلیہ شد

کند فعل تواضع مفعول آن ہوشمند موصوف گزین صیغہ امر بمعنی مفعول یعنی برگزیدہ و پسندیدہ صفت
آن پس موصوف معہ صفت فاعل شد پس جملہ فعلیہ شد نہد فعل شاخ موصوف پُر میوہ یعنی پُر از میوہ

صفت آن فاعل فعل شد سر مفعول آن بر جار زمین مجرور متعلق فعل پس جمله فعلیه شد و هر دو جمله تمثیلیه

تواضع بود حرمت افزای تو
کند در بهشت برین جای تو

بود فعل ناقص تواضع اسم آن حرمت افزا مضاف تو ضمیر خطاب مضاف الیه خبر آن جمله اسمیه یا فعلیه شد کند فعل ضمیر غایب راجع بسوی تواضع فاعل آن جای تو مضاف و مضاف الیه مفعول در جار بهشت موصوف برین بمعنی برتر و بلند صفت آن مجرور جار شده متعلق شد به فعل جمله فعلیه خبریه شد و بتقدیر

واو عاطفه هر دو مصرع	تواضع کلید در جنت است سرفرازی و جاه را زینت است	جمله فعلیه معطوفه شدند

تواضع مبتدا کلید مضاف بسوی در در بسوی جنت خبر شد است علامت جمله اسمیه زینت مضاف بسوی سرفرازی و آن بسوی جاه را علامت اضافت مضاف و مضاف الیه خبر دوم مبتدا شد است علامت جمله اسمیه یا است فعل ناقص ضمیر غایب در و راجع بسوی تواضع اسم آن زینت سرفرازی جاه خبر آن

کسی را که عادت تواضع بود
ز جاه و جلالش تمتع بود

تقدیرش اینکه کسیکه عادت او تواضع بود کسی موصول کاف صله یا جمله بود فعل ناقص عادت مضاف بسوی او ضمیر غایب محذوف که راجع است بسوی موصول پس مضاف و مضاف الیه اسم فعل ناقص شد یا خبر تواضع خبر آن یا اسم پس فعل معه اسم و خبر جمله فعلیه شده صله موصول شد صله و موصول جمع شده تاویل مفرد مبتدا شد پس ضمیر را حذف کرده موصول را عوض او در آوردند و درینصورت عادت مضاف سوی کسی شد و را علامت اضافت بود فعل تامه تمتع فاعل شین ضمیر مفعول ز جار جاه و جلال معطوف الیه معطوف پس معطوفین مجرور جار شده متعلق به فعل شدند جمله فعلیه شده خبر مبتدا شد مبتدا و خبر جمله اسمیه شد

تواضع عزیزت کند در جهان
گرامی شوی پیش دلها چو جان

کند فعل تواضع فاعل ت ضمیر خطاب مفعول اول عزیز مفعول ثانی در جهان جار و مجرور متعلق فعل شد پس جمله فعلیه شد شوی فعل ناقص معه اسم گرامی خبر آن پیش ظرف مضاف دلها مضاف الیه مفعول فیه شد چو حرف

تشبیه ترجمه کاف تشبیه جار جان مجرور متعلق فعل جمله فعلیه شد و هر دو جمله بتقدیر واو عاطفه معطوف شدند

	کسی را که گردن کشی در سر است تواضع ازو یافتن خوشتر است	

تقدیرش کسیکه گردن کشی در سر است کسی موصول کاف صله است فعل ناقص گردن کشی اسم آن در جار سر او مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق شد بموجود محذوف و آن متعلق خبر شد پس فعل معه اسم و خبر جمله اسمیه شده صله موصول افتاد و موصول معه صله مبتدا شد تواضع یافتن مصدر مرکب از و متعلق آن مبتدا شد خوشتر خبر آنست علامت جمله اسمیه پس مبتدا مع خبر جمله اسمیه شده خبر مبتدا شد و مبتدا مع خبر جمله اسمیه شد

	تواضع مدار از خلایق دریغ که گردی ازان برکشیده چو تیغ	

مدار فعل با فاعل تواضع مفعول اول دریغ مفعول ثانی از خلایق جار مجرور متعلق فعل جمله فعلیه شده معلول شد کاف علت گردی فعل ناقص معه اسم برکشیده خبر آن از جار آن اسم اشاره تواضع مشار الیه مجرور جار و مجرور متعلق به فعل شد چو تیغ جار و مجرور متعلق بفعل جمله علت شد و هر دو معلله مطابق نسخهٔ دیگر که گردن ازان برکشی همچو تیغ کشی فعل با فاعل گردن مفعول ازان جار و مجرور متعلق فعل جمله فعلیه شد

	تواضع ز گردن فرازان نکوست گدا گر تواضع کند خوی اوست	

است فعل ناقص یا علامت جمله اسمیه تواضع اسم یا مبتدا نکو خبر ز گردن فرازان جار و مجرور متعلق بفعل یا تواضع پس جمله فعلیه یا اسمیه شد گر حرف شرط کند فعل گدا فاعل آن تواضع مفعول جمله فعلیه شرط شد است فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوی تواضع اسم آن خوئی او مضاف و مضاف الیه خبر جمله فعلیه جزا شد هر دو جمله شرطیه شدند

مذمت	تکبر مکن زینهار ای پسر که روزی ز دستش در آئی بسر	تکبر

ای حرف ندا بمعنی میخوانم پسر منادی یعنی مفعول فعل هر دو جمع شده قایم مقام جمله فعلیه شد مکن فعل با فاعل تکبر مفعول زینهار کلمه تاکید یا ظرف زمان بمعنی هرگز متعلق فعل فعل با فاعل و متعلق جمله فعلیه شده معلول شد کاف علت در آئی فعل با فاعل ز جار دستش مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل

شدند تکبر جار و مجرور متعلق بفعل یا ای پسر دراتی مرکب فعل با فاعل رو زہی طرف زبان پس فعل معہ فاعل
ومتعلقات جملہ فعلیہ علت شد وہر دو جملہ معللہ شدہ جواب نداشدند ندامعہ جواب ندا جملہ ندائیہ شدہ

تکبر ز دانا بود ناپسند
غریب آید اینمعنی از ہوشمند

بود فعل ناقص تکبر اسم آن ناپسند مرکب خبر ز دانا ای متعلق بہ فعل جملہ فعلیہ شد آید فعل ناقص این اسم اشارہ
معنی مشار الیہ اسم اشارہ مع مشار الیہ اسم شد غریب خبر آن از جار ہوشمند مرکب مجرور متعلق بفعل شدہ جملہ فعلیہ شد

تکبر بود عادتِ جاہلان
تکبر نباید ز صاحبدلان

بود فعل تکبر اسم آن عادتِ جاہلان مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ فعلیہ شد نباید فعل تکبر فاعل آن ز
جار صاحبدلان مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل جملہ فعلیہ شد وہر دو مصرع بتقدیر واو عاطفہ جملہ فعلیہ معطوفہ شدند

تکبر عزازیل را خوار کرد
بزندان لعنت گرفتار کرد

کرد فعل تکبر فاعل عزازیل مفعول را علامت مفعول خوار مفعول ثانی یا خوار کرد فعل مرکب پس فعل مع
فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شد کرد فعل ضمیر غایب درے مستتر راجع بسوے تکبر فاعل آن عزازیل مفعول اول
محذوف گرفتار مفعول ثانی بے جار زندان لعنت مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق
بہ فعل شدند

کسے را کہ خصلت تکبر بود
سرش پر غرور و تصور بود

پس جملہ فعلیہ شد

تقدیرش آنکہ کسیکہ خصلت او تکبر بود الی آخرہ کسی موصول کاف صلہ بود فعل ناقص خصلت او مضاف
و مضاف الیہ اسم یا خبر فعل ناقص شد تکبر خبر یا اسم آن پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول
شد موصول و صلہ باہم شدہ مبتدا شد بود فعل ناقص سرش مضاف و مضاف
الیہ اسم پر اسم صفت غرور تصور معطوف و معطوف الیہ بتقدیر از جار متعلق
شد بہ پر و پر مع متعلق خبر فعل ناقص شد پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ۔

خبر مبتدا شد و مبتدا

تکبر بود مایۂ مدبری

و خبر جملہ اسمیہ شد

تکبر بود اصل بدگوہرے	

بود فعل ناقص تکبر اسم آن مایۂ مدبری مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ اسمیہ شد بود فعل ناقص تکبر اسم آن اصل بدگوہری مضاف و مضاف الیہ خبر آن جملہ اسمیہ شد و ہر دو مصرع بتقدیر واو عاطفہ معطوفہ شدند

	چو دانی تکبر چرا میکنی خطا میکنی و خطا میکنی	

چو بمعنی ہر گاہ ظرف زمان مقتضی معنی شرط دانی فعل با فاعل مفعولش محذوف و آن شود عاقبت تکبر است یا مضمون ابیات ما سبق پس فعل مع فاعل و متعلق جملہ فعلیہ فعل شرط شد چرا لفظ استفہام بمعنے برای چہ میکنی فعل با فاعل تکبر مفعول فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ استفہامیہ شدہ جزا شد پس شرط و جزا جملہ شرطیہ شد میکنی فعل با فاعل خطا مفعول جملہ فعلیہ معطوف علیہ شد جملہ

معطوفہ شدند	بنی آدم از علم یابد کمال نہ از حشمت و جاہ و مال و منال	ثانی معطوف و ہر دو جملہ

یابد فعل بنی آدم مرکب اضافی فاعل آن کمال مفعول از علم جار و مجرور متعلق بہ فعل نہ منفی عاطفہ یعنی نیابد از جار حشمت و جاہ و مال و منال معطوف الیہ و معطوف جار و مجرور متعلق بفعل شدند فعل

جملہ فعلیہ شد	چو شمع از پئے علم باید گداخت کہ بے علم نتوان خدا را شناخت	مع فاعل و متعلقات

باید فعل مضارع از مصدر بایستن ترجمہ بہ پنیغی گداخت ماضی بمعنی مصدر و فاعل آن بنی آدم را مفعول محذوف چو شمع جار و مجرور متعلق بہ فعل از پئے جار علم مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شد پس فعل مع فاعل و متعلق جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت نتوان بمعنی نتواند فعل بنی آدم فاعل آن محذوف یا بی علم مرکب مفعول فاعل خدا مفعول را علامت مفعول بے علم جار و مجرور متعلق بہ فعل شد شناخت ماضی بمعنی مصدر مفعول ثانی پس فعل مع فاعل و مفعول و متعلق جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و مفعول مع علت جملہ معللہ شد

	خردمند باشد طلبگار علم کہ گرم است پیوستہ بازار علم	

باشد فعل ناقص خردمند مرکب اسم آن طلبگار علم مضاف و مضاف الیہ خبر آن شد جملہ فعلیہ معلول شد کہ

کہ علت ہست فعل ناقص با علامت جملہ اسمیہ بازار علم مضاف و مضاف الیہ اسم یا مبتدا و آن کرم خبر آن پیوستہ ظرف زمان متعلق فعل جملہ فعلیہ اسمیہ شدہ علت افتاد و معلول و علت جملہ معللہ شد

	کسے را کہ شد در ازل بختیار طلب کردن علم کرد اختیار	

تقدیرش آنکہ کسیکہ در ازل بخت او یار شد کسی موصول کاف صلہ شد فعل ناقص بخت او مضاف و مضاف الیہ اسم شد یار خبر در ازل جار و مجرور متعلق بہ فعل پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول مع صلہ مبتدا شد کرد فعل ضمیر در و راجع بسوئے مبتدا فاعل آن طلب کردن علم مضاف و مضاف الیہ مفعول اول شد اختیار مفعول ثانی پس فعل مع فاعل و ہر دو مفعول جملہ فعلیہ شدہ خبر مبتدا شد و مبتدا

او خبر جملہ اسمیہ شد	طلب کردن علم شد بر تو فرض دگر واجب است از پیش قطع ارض	

شد فعل ناقص طلب کردن مصدر مرکب مضاف علم مضاف الیہ اسم آن فرض خبر بر تو جار و مجرور متعلق بہ فعل جملہ فعلیہ معطوف الیہ شد دگر حرف عطف است فعل ناقص واجب خبر آن قطع ارض مضاف و مضاف الیہ اسم آن از پی جار شین ضمیر راجع بسوئے علم مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شد جملہ فعلیہ معطوف و ہر دو جملہ معطوفہ و بہ نسخہ دیگر کہ واجب بود پیش تو قطع ارض۔ کاف بمعنی بلکہ بود فعل ناقص واجب خبر قطع ارض اسم پیش تو مضاف و مضاف الیہ ظرف مکان جملہ فعلیہ شد

	برو دامن علم گیر استوار کہ علمت رساند بدار القرار	

برو فعل با فاعل جملہ فعلیہ بتقدیر واو عاطفہ معطوف الیہ شد فعل با فاعل دامن علم مضاف و مضاف الیہ مفعول اول استوار مفعول ثانی یا استوار گیر فعل مرکب است پس جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت رساند فعل علم فاعل آن تے ضمیر مفعول بہ دار القرار جار مجرور متعلق فعل یا مفعول فیہ جملہ فعلیہ علت شد و علت معلول جملہ

معللہ شد	میاموز جز علم گر عاقلی کہ بے علم بودن بود غافلی	

گر حرف شرط عاقلی بمعنی عاقل ہستی فعل ناقص مع اسم عاقل خبر فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ فعل شرط

قال علیہ السلام طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم ومسلمۃ

وقال علیہ السلام اطلبوا العلم ولو کان بالصین

موخر شد میاموز فعل با فاعل جز حرف استثنا صنعتی مستثنی منه محذوف علم مستثنی مستثنی منه و مستثنی باہم جمع شده مفعول شد پس فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ جزا مقدم شد و شرط و جزا جملہ شرطیہ شده معلول شد بود فعل ناقص بے علم بودن مصدر مرکب یا بودن بے علم مضاف و مضاف الیہ اسم غافلی خبر فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ علت شد و ہر دو جملہ معللہ شدند

ترا علم در دین و دنیا تمام
کہ کار تو از علم گیر نظام

است فعل ناقص یا علامت جملہ اسمیہ محذوف علم اسم یا مبتدا تمام منبتی کافی خبر آن ترا در اصل بمعنی برائے تو جار مجرور متعلق یا تمام در جار دین معطوف و معطوف الیہ واو عاطفہ دنیا معطوف پس معطوفین مجرور جار شده متعلق بہ فعل شدند یا تمام پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ یا اسمیہ شده معلول شد کاف علت گیر فعل کار تو مضاف و مضاف الیہ فاعل آن نظام مفعول از علم جار و مجرور متعلق بہ فعل شد پس جملہ فعلیہ علت واقع شد ہر دو جملہ معللہ شدند

امتناع از صحبت جاہلان

دلا گر خردمندی و ہوشیار
مکن صحبت جاہلان اختیار

الف ندا دل منادی قایم مقام جملہ فعلیہ شد اگر حرف شرط خردمندی یعنی ہستی خردمند ہستی فعل ناقص خردمند معطوف الیہ واو عاطفہ ہوشیار معطوف و معطوف الیہ معطوف خبر فعل ناقص شد فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شده فعل شرط شد مکن فعل با فاعل صحبت جاہلان مضاف و مضاف الیہ مفعول اول شد اختیار مفعول ثانی فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شد جزا واقع شد پس شرط و جزا جملہ شرطیہ شده جواب ندا شد و ندا مع جواب جملہ ندائیہ شد

ز جاہل گریزنده چون تیر باش
نیامیختہ چون شکر شیر باش

باش فعل ناقص معہ اسم گریزنده خبر ز جاہل جار مجرور متعلق بہ فعل چون حرف تشبیہ تیر مجرور متعلق بہ فعل باش فعل ناقص با اسم نیامیختہ خبر چون شکر جار مجرور متعلق بفعل شد ہر دو جملہ فعلیہ انشائیہ شدند

ترا اژدہا گر بود یار غار
از آن بہ کہ جاہل بود غمگسار

یار غار کہ [illegible]
اے یار صادق
یار غار کہ [illegible]
از یار صادق
۱۲ لغات

گر حرف شرط بود فعل ناقص اثردہا اسم آن یار غار مرکب مضاف بسوئے ت ضمیر خطاب را علامت اضافت مضاف
و مضاف الیہ خبر شد پس فعل معہ اسم و خبر جملہ فعلیہ فعل شرط شد بہ اسم تفضیل شبہ فعل از جار آن اسم
اشارہ یا مبین کاف بیانیہ بود فعل ناقص جاہل اسم غمگسار فاعل ترکیبی خبر آن فعل معہ اسم و خبر
آن فعلیہ شدہ بتاویل مفرد و یا مضمونش مشار الیہ شد یا بیان و اسم اشارہ مع مشار الیہ یا مبین
مع بیان مجرور جار شد متعلق بہ اسم تفضیل شد پس شبہ فعل مع متعلقات جزا شد شرط و جزا جملہ
شرطیہ شدہ یا ہست فعل ناقص محذوف ضمیر غائب درو راجع بسوئے مضمون مصرع اول اسم آن
و بہ شبہ فعل معہ متعلقات خود خبر شد پس فعل مع متعلقات خود جملہ شدہ جزا شد

	اگر خصم جانِ تو عاقل بود بہ از دوستدارے کہ جاہل بود	

اگر حرف شرط بود فعل ناقص خصم مضاف بسوئے جان و جان بسوئے تو اسم آن عاقل خبر آن جملہ فعلیہ شرط
شد بہ اسم صفت شبہ فعل از جار دوستداری موصوف یا موصول کاف صلہ یا صفت بود فعل ناقص
ضمیر درو راجع بسوئے دوستدار اسم آن جاہل خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول شد
یا صفت موصوف آن جار و مجرور شدہ متعلق بہ شبہ فعل شد و شبہ فعل مع متعلقات جملہ اسمیہ

شدہ جزا شد پس جزا	چو جاہل کسے در جہان کار نیست کہ نادان تر از جاہلی کار نیست	و شرط جملہ شرطیہ شد

نیست فعل ناقص کسے اسم آن خوار چیز چو حرف تشبیہ جار جاہل مجرور در جہان نیز جار مجرور متعلق بہ
فعل جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت نیست فعل ناقص ضمیر درو راجع بسوئے کسی اسم آن نادان تر اسم
اسم تفضیل از جار جاہلی کار مرکب مجرور متعلق با اسم تفضیل یعنے شبہ فعل و شبہ فعل مع متعلق خبر فعل
ناقص شد پس فعل ناقص مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد ہر دو جملہ معللہ شدند یا
کاف بمعنے بلکہ نیست فعل ناقص کار بمعنے ہیچکار اسم آن نادان تر بمعنی زبون تر اسم تفضیل مع

متعلق خود یعنی از جار و جاہلی	ز جاہل نباید جز افعال بد و ز و نشنود کس جز اقوال بد	مجرور خبر فعل ناقص شد

نباید فعل معنی چیزے مستثنی منہ محذوف جز محذوف استثنا افعال بہ موصوف و صفت مستثنی

ح
خصم بفتح
وتیس بمعنی
دشمن و نیز
بمعنی اسم خصم
کنونیدہ ۱۲ غ

پس مستثنی منه و مستثنی حکم یک کلمه پیدا کرده فاعل فعل شد ز جاہل جار و مجرور متعلق بفعل جملہ فعلیہ معطوف علیہ شد و او عاطفہ نشنود فعل منفی کس فاعل آن چیزیکہ مستثنے منہ محذوف جز حرف استثنا اقوال بد موصوف وصفت مستثنے شد پس مستثنی منہ و مستثنے مستثنی مفعول شد ز جار او ضمیر غایب راجع بسوے جاہل مجرور

متعلق بفعل جملہ فعلیہ معطوف	سرانجام جاہل جہنم بود کہ جاہل نکو عاقبت کم بود	شد و ہر دو جملہ معطوفہ شدند

بود ناقص سرانجام جاہل مضاف و مضاف الیہ اسم آن جہنم خبر آن جملہ فعلیہ معلول شد کاف علیہ بود فعل ناقص جاہل نکو عاقبت مرکب یعنی جاہلی کہ عاقبتش نکو باشد اسم آن کم خبر آن یا جاہل اسم آن نکو عاقبت کم خبر آن جملہ فعلیہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدند یا جاہل اسم کم خبر اول نکو

عاقبت مرکب	سر جاہلان بر سردار بہ کہ جاہل بخوازی گرفتار بہ	خبر دویم -

سر جاہلان مضاف و مضاف الیہ مبتدا شد بہ اسم تفضیل بر جار سردار مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بہ شبہ فعل شدند پس شبہ فعل مع متعلق خبر شد و مبتدا و خبر جملہ اسمیہ معلول کاف علت جاہل مبتدا گرفتار حاصل مصدر مضاف بسوئے خواری یاء علامت اضافت الیہ خبر مبتدا شد بہ اسم تفضیل و این نیز خبر مبتدا شد یا بخواری جار و مجرور متعلق بحاصل مصدر و آن مبتدا شد بہ خبر آن مبتدا و خبر جملہ اسمیہ شدہ خبر مبتدا شد یا بہ اسم تفضیل فاعل جاہل گرفتار معمول آن بخواری متعلق آن جملہ اسمیہ شدہ و بہر حال با خبر جملہ اسمیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدند

	ز جاہل حذر کردن اولی بود کز و ننگ دنیا و عقبے بود	

بود فعل ناقص حذر کردن مصدر مرکب ز جاہل جار مجرور متعلق شبہ فعل و شبہ فعل مع متعلق اسم شد یا خبر اولی خبر آن یا سر بسر جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت بود فعل ناقص ننگ بدون مضاف دنیا معطوف الیہ و او عاطفہ عقبے معطوف پس معطوفین مضاف الیہ شدند و مضافین اسم شدند ز جار او ضمیر راجع بسوئے جاہل مجرور متعلق ثابت شبہ فعل محذوف شد و ثابت مع متعلق خبر شد پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدند یا ننگ مقابل بد خبر فعل است

سرانجام بمعنی عاقبت و پایان

ودنیا وعقبی معطوفین اسم آن ضمیر

چو ایزد ترا اینهمه کام داد
چرا بر نیاری سرانجام داد

ازو راجع بسوے حذر کردن

چو ظرف زمان مقتضی معنی شرط واو فعل ماضی معلوم ایزد فاعل آن ت ضمیر مخاطب مفعول اول را علامت مفعول از این اسم اشارہ ہمہ کلمہ تاکید است ابراے حصر و شمول افراد خود کہ در اصل مضاف است بسوے کام پس ہمہ کام مشار الیہ شد و اشارہ مع مشار الیہ مفعول ثانی شد پس فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شرط شد چرا برائے استفہام بر نیاری فعل با فاعل سرانجام مرکب مضاف بسوے او بمعنے عدل پس مضاف و مضاف الیہ مفعول شد پس فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ استفہامیہ شدہ جزا شد پس شرط و جزا جملہ شرطیہ شد یا او مفعول اول سرانجام بمعنے عاقبت الامر مفعول ثانی یا مفعول فیہ

چو عدل است پیرایہ خسروی
چرا عدل را دل نداری قوی

چو ظرف زمان مقتضی معنی شرط است فعل ناقص عدل اسم آن پیرایہ خسروی مضاف و مضاف الیہ خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جملہ اسمیہ یا فعلیہ شدہ فعل شرط شد چرا براے استفہام نداری فعل با فاعل دل مضاف بسوے عدل را علامت اضافت مفعول اول قوی مفعول ثانی پس فعل مع فاعل و ہر دو مفعول جملہ فعلیہ استفہامیہ شدہ جزا شرط شد پس شرط و جزا جملہ

ترا مملکت پایداری کند
اگر معدلت دستیاری کند

شرطیہ شد۔

کند فعل مملکت مضاف بسوے ت خطاب اعلامت اضافت فاعل فعل شد یا صرف مملکت فاعل شدہ ر بمعنے براے تو جار مجرور متعلق بہ فعل شد پایداری مفعول فعل مع فاعل و متعلقات جملہ فعلیہ شدہ جزاء مقدم شد اگر حرف شرط کند فعل معدلت فاعل دستیاری مفعول فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شرط شد و ہر دو جملہ شرطیہ

چو نوشیروان عدل کرد اختیار
کنون نام نیک است زو یادگار

چو ظرف زمان مقتضی معنی شرط کرد فعل نوشیروان فاعل عدل مفعول اول اختیار مفعول ثانی یا اختیار کرد فعل مرکب پس جملہ شرط شد است فعل ناقص کنون مخفف اکنون ظرف زمان تا غایت جار محذوف است یعنی تا کنون جار مجرور متعلق فعل نام نیک مضاف و مضاف الیہ باضافت وصفی اسم آن یادگار خبر آن زو در اصل از وہ جار مجرور

متعلق بفعل پس فعل مع اسم و به و متعلقات جمله فعلیه جزا واقع شد و هر دو جمله شرطیه

زتاثیر عدل است آرام ملک
که از عدل حاصل شود کام ملک

است فعل ناقص یا علامت جمله اسمیه آرام ملک مضاف و مضاف الیه اسم آن یا مبتدا از جار تاثیر مضاف بسوی عدل پس مضافین مجرور جار شده متعلق به ثابت شبه فعل محذوف شدند و آن خبر فعل ناقص است یا خبر مبتدا پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه یا اسمیه شده معلول شد که کاف علت شود فعل ناقص کام ملک مضاف و مضاف الیه اسم آن حاصل شبه فعل از عدل جار مجرور متعلق بشبه فعل و شبه فعل مع متعلق خبر آن شد پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه علت شد و هر دو جمله معلله شدند یا حاصل شود فعل مرکب کام ملک فاعل آن از عدل جار مجرور متعلق فعل

جهان را به انصاف آباد دار
دل اهل انصاف را شاد دار

دار فعل با فاعل جهان را مفعول به آباد مفعول ثانی یا آباد دار مرکب با انصاف جار مجرور متعلق به فعل جمله فعلیه معطوف الیه شد و او عاطفه محذوف دار فعل با فاعل دل مضاف بسوی اهل و اهل بسوی انصاف مفعول آن شاد مفعول ثانی جمله فعلیه معطوف شد و هر دو معطوفه با مصرع اول مفسر بفتح سین و مصرع ثانی مفسر بکسر سین

جهان را به از عدل معمار نیست
که بالاتر از معدلت کار نیست

نیست فعل ناقص جهان را بمعنی برای جهان جار مجرور متعلق به فعل معمار اسم آن یای تنکیر از ینجا محذوف به اسم تفضیل از عدل جار مجرور متعلق بفعل معمار اسم آن یای تنکیر از ینجا محذوف کاف علت نیست فعل ناقص کاری بتقدیر یای تنکیر اسم آن بالاتر اسم تفضیل از معدلت جار مجرور متعلق آن پس شبه فعل مع متعلق خبر فعل ناقص شد و جمله صفت افتاد یا کاف بمعنے

ترا زین به آخر چه حاصل بود
که نامت شهنشاه عادل بود

بلکه لفظ ترقی است

چه بود حاصل ترا زین چه کلمه استفهام بود فعل ناقص حاصل مضاف بسوی ت ضمیر خطاب یا علامت اضافت مضاف و مضاف الیه اسم فعل ناقص شد به اسم صفت از جار این اسم اشاره کاف بیان است بود فعل ناقص نامت مضاف و مضاف الیه اسم آن شهنشاه موصوف عادل صفت موصوف مع صفت خبر فعل ناقص شد پس فعل ناقص مع اسم و خبر

شهنشاه بادشاه عظیم الشان زاین مخفف شاهان شاه است مخفف کردن ۲۶ و الف ۱۲ عرشی

جملہ فعلیہ یا اسمیہ شدہ مضمونش بتاویل مفرد مشار الیہ شد پس اسم اشارہ معہ مشار الیہ مجرور جار شدہ متعلق بشبہ فعل شد وشبہ فعل مع متعلقات خبر فعل ناقص شد آخر ظرف زمان متعلق فعل پس مع اسم و خبر متعلقات جملہ فعلیہ استفہامیہ شد حاصل بعد فعل مرکب

اگر خواہی از نیکبختی نشان
در ظلم بند بر اہل جہان

ترا مفعول آن بمتعلقات فاعل آن

اگر حرف شرط خواہی فعل با فاعل نشان مضاف نیکبختی مضاف الیہ آزبیانیہ علامت اضافت مضاف الیہ مفعول شد یا از نیکبختی جار مجرور متعلق فعل و نشان مفعول پس فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ فعل شرط شد بندی فعل با فاعل در ظلم مضاف و مضاف الیہ مفعول شد بر جار اہل جہان مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شد پس فعل معہ فاعل و مفعول و متعلق جزا پس شرط و جزا جملہ شرطیہ شد

رعایت دریغ از رعیت مدار
مراد دل داد خواہان برار

مدار فعل با فاعل رعایت مفعول اول دریغ مفعول ثانی از رعیت جار مجرور متعلق بہ فعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد برار فعل با فاعل مراد مضاف بسوئے دل و دل بسوئے داد خواہان مفعول شد پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد

خرابی ز بیداد بیند جہان
چو بستان خورم ز باد خزان

بیند فعل جہان فاعل خرابی مفعول ز بیداد جار مجرور متعلق فعل شد چو حرف تشبیہ جار بستان خورم موصوف و صفت مجرور جار ز جار باد خزان مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ ممثلہ شد کہ جہان را بہ بستان و بیداد را

بخزان تشبیہ داد۔

مدہ رخصت ظلم در ہیچ حال
کہ خورشید ملکت نیابد زوال

مدہ فعل با فاعل رخصت ظلم مضاف و مضاف الیہ مفعول شد در جار ہیچ کلمہ حصر برائے شمول افراد حال محصور پس ہیچ حال مرکب مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شد کاف علت یا نتیجہ یعنی تا کہ نیابد فعل خورشید مضاف بسوئے ملک و ملک بسوئے ضمیر فاعل فعل شد زوال مفعول پس فعل مع فاعل مفعول جملہ فعلیہ علت افتاد پس جملہ معلل

کسے کاتش ظلم زد در جہان
برآورد از اہل عالم فغان

کسے موصول کاف صلہ زد فعل ضمیر در وراجع بسوئے موصول فاعل آن آتش ظلم مضاف ومضاف الیہ مفعول آن در جہان جار مجرور متعلق بفعل پس فعل مع فاعل ومتعلق جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول شدہ موصول مع صلہ مبتدا شد برآورد فعل ضمیر در وراجع بسوئے مبتدا فاعل آن فعال مفعول از جان اہل عالم مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس فعل مع فاعل ومفعول ومتعلق جملہ فعلیہ شدہ خبر مبتدا شد ومبتدا مع خبر جملہ اسمیہ شد

	شمکش گر آہی برآرد ز دل زند سوز او شعلہ در آب وگل	

گر حرف شرط برآرد فعل شمکش اسم فاعل ترکیبی فاعل آن آہ مفعول ز دل جار مجرور متعلق فعل پس فعل مع فاعل و مفعول وغیرہ جملہ فعلیہ فعل شرط زند فعل سوز مضاف بسوئے او فاعل آن شعلہ مفعول در جار آب معطوف الیہ واو عاطفہ گل معطوف پس معطوفین مجرور جار شدہ متعلق بفعل شدند پس فعل مع فاعل ومتعلقات

جملہ فعلیہ جزا شد ہر دو	مکن بر ضعیفان بیچارہ زور بیندیش آخر ز تنگی گور	جملہ شرطیہ

مکن فعل با فاعل زور مفعول بر جار ضعیفان موصوف بیچارہ صفت مجرور جار شد متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد بیندیش فعل با فاعل آخر ظرف ز جار تنگی گور مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل

شدند پس جملہ فعلیہ	بہ آزارِ مظلوم مائل مباش ز دودِ دل خلق غافل مباش	انشائیہ شد۔

مباش فعل ناقص مع اسم مائل خبر آن با جار آزار مضاف مظلوم مضاف الیہ باضافت مصدر بسوئے مفعول پس مضافین مجرور جار شدہ متعلق بفعل شدند پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد مباش فعل ناقص مع اسم فاعل ز جار دودِ دلِ خلق مضاف ومضاف الیہا مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شدند پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد۔

	مکن مردم آزاری احمد رائے کہ ناگہہ رسد بر تو قہر خدا	

ای حرف ندا احمد رائے مرکب بہ ترکیب فاعلی منادی مکن فعل با فاعل مردم آزاری مرکب جاب صلہ مصدر مفعول آن پس فعل مع فاعل ومفعول جملہ فعلیہ شدہ معلول شد کاف علت رسد فعل قہر خدا مضاف ومضاف الیہ فاعل آن بر تو جار مجرور متعلق بہ فعل ناگہ کلمہ مفاجات یا ظرف زمان پس جملہ فعلیہ شدہ علت فتاد ومعلول وعلت ہر دو جملہ

۵ شعلہ بالضم درخشش و زبانہ آتش و بفتح خطا است

معلله شده جواب ندا شد و ندا مع جواب

ستم بر ضعیفان مسکین مکن
که ظالم بدوزخ رود بی سخن

ندا جمله ندائیه شد

مکن فعل با فاعل ستم مفعول آن بر جار ضعیفان مسکین مع موصوف و صفت مجرور جار شده متعلق به فعل شد پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت رود فعل ظالم فاعل آن بدوزخ جار و مجرور متعلق بفعل بی سخن هم جار مجرور متعلق بفعل پس جمله فعلیه علت

ولا گر قناعت بدست آوری
در اقلیم راحت کنی سروری

افتاد معلول و علت جمله معلله شد

الف ندا اصل مناد و قایم مقام جمله فعلیه گر حرف شرط آوری فعل با فاعل قناعت مفعول آن بدست جار مجرور متعلق فعل پس جمله فعلیه فعل شرط شد کنی با فاعل سروری مفعول در جار اقلیم مضاف بسوی راحت مجرور شده متعلق به فعل شد پس جمله فعلیه جزا شد و هر دو جمله شرطیه شده جواب ندا شدند و ندا مع جواب جمله ندائیه شد

اگر تنگ دستی ز سختی منال
که پیش خردمند هیچ است مال

اگر حرف شرط ی بمعنی هستی فعل ناقص مع اسم تنگ دست مرکب خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه فعل شرط شد منال فعل با فاعل ز سختی جار مجرور متعلق به فعل پس فعل مع فاعل و متعلق جمله فعلیه شده جزا شد پس شرط و جزا جمله شرطیه شده معلول شد کاف علت است فعل ناقص مال اسم آن هیچ بمعنی ناچیز آن پیش ظرف مضاف بسوی خردمند متعلق بفعل شد پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه علت افتاد پس هر دو جمله معلله شدند

ندارد خردمند از فقر عار
که باشد نبی را ز فقر افتخار

ندارد فعل مضارع منفی خردمند مرکب فاعل آن عار مفعول از فقر جار و مجرور متعلق بفعل جمله فعلیه معلول شد کاف علت شد فعل ناقص افتخار مصدر ز فقر جار مجرور متعلق مصدر و آن اسم فعل ناقص شد نبی را بمعنی برای نبی جار مجرور متعلق شده ثابت و شبه فعل محذوف و آن خبر است پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده علت واقع شد و هر دو جمله معلله شدند یا باشد فعل تامه افتخار مضاف بسوی نبی را علامت اضافت فاعل آن ز فقر متعلق آن

غنی را ز سیم و زر آرایش است
ولیکن فقیر اندر آسایش است

است فعل ناقص آرایش حاصل مصدر ز جار سیم معطوف الیه واو عاطفه زر معطوف و معطوف الیه مجرور جار شد متعلق بحاصل مصدر که شبه فعل است و شبه فعل مع متعلقات اسم فعل ناقص شد غنی را بمعنی برای غنی جار مجرور متعلق ثابت شبه فعل و آن مع متعلق خبر شد پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شد یا آرایش غنی مضاف و مضاف الیه مبتدا را علامت اضافت حاصل از سیم و زر خبر آن و است علامت جمله اسمیه و لیکن استدراک است فعل ناقص فقیر اسم آن اندر جار آسایش مجرور متعلق به ثابت

شبه فعل محذوف و آن مع متعلق خبر

غنی گر نباشی مکن اضطراب
که سلطان نخواهد خراج از خراب

شد پس جمله فعلیه شده مستدرکه

گر حرف شرط باشی فعل ناقص منفی مع اسم غنی خبر آن جمله فعلیه فعل شرط شد مکن فعل با فاعل اضطراب مفعول جمله فعلیه جزا شد پس جمله شرطیه معلول کاف علت نخواهد فعل مضارع منفی سلطان فاعل آن خراج مفعول از خراب جار مجرور متعلق به فعل پس

جمله علت واقع شد و هر دو

قناعت بهر حال اولیتر است
قناعت کند هر که نیک اختر است

جمله معلله شدند

است فعل ناقص یا علامت جمله اسمیه قناعت اسم آن یا مبتدا اولی بر اسم تفضیل خبر آن ب جار هر لفظی است برای شمول افراد فایده حصر دهد حال محصور یا هر حال موصول و صله آن محذوف یعنی بهر حالیکه باشد پس بهر حال مجرور جار شده متعلق به قناعت یا اولیتر یا بفعل شد و جمله فعلیه یا اسمیه شد کند فعل هر که موصول است فعل ناقص ضمیر در وراجع بسوی موصول اسم آن نیک اختر مرکب خبر آن پس فعل ناقص مع اسم و خبر جمله فعلیه شد صله موصول شد و موصول مع صله فاعل فعل است و قناعت مفعول آن پس جمله فعلیه شد

زنور قناعت برافروز جان
اگر داری از نیکبختی نشان

برافروز فعل با فاعل جان مفعول ز جار نور قناعت مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق به فعل شدند و جمله فعلیه شده جزا مقدم شد اگر حرف شرط داری فعل با فاعل نشان مضاف بسوی نیکبختی از بیانیه علامت اضافت و مضاف الیه مفعول شد یا نشان مفعول از نیکبختی جار و مجرور متعلق فعل پس فعل و مفعول جمله فعلیه شرط شد و هر دو جمله شرطیه شدند

ایا مبتلا گشته در دام حرص
شده مست لایعقل از جام حرص
مکن عمر ضایع بتحصیل مال
که هم نرخ گوهر نباشد سفال

ایا حرف ندا مبتلا گشته فعل مرکب مجهول ضمیر در وراجع بسوی مخاطب مفعول مالم یسم فاعله در جار دام حرص مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شدند پس فعل معه متعلق جمله معطوف الیه شد واو عاطفه محذوف

مست موصوف لایعقل صفت صفت موصوف بشده فعل یکی شده فعل مجهول امر کب شد از جار جام حرص مضاف
مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد و فعل مع متعلق جملهٔ معطوفه شد و هر دو جمله معطوفه بتاویل مفرد منادی
شدند فند امع منادی قائم مقام جملهٔ فعلیه شد مکن فعل با فاعل عمر مفعول اول ضایع مفعول ثانی بے جار تحصیل مال
مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد جملهٔ فعلیه معلول شد کاف علت نباشد فعل ناقص منفی سفال
اسم آن هم نرخ مرکب مضاف بسوے گوهر خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جملهٔ فعلیه شده علت شد و معلول و علت جملهٔ معلله شده جواب

نداشد ندو ندا و جواب ندا باهم

هر انکسکه فد بند حرص او فتاد
دهد خرمن زندگانی بباد

یکی شده جملهٔ ندائیه شد۔

هر انکس موصول کاف صله او فتاد فعل ضمیر درو راجع بسوے موصول فاعل آن در جار بند حرص مضاف و مضاف الیه
مجرور جار شده متعلق فعل شدند پس فعل مع متعلقات جملهٔ فعلیه شده صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا شد
بباد و بدل فعل مرکب ضمیر درو راجع بسوے مبتدا فاعل آن خرمن مضاف بسوے زندگانی مفعول آن یا دهد فعل خرمن
زندگانی مفعول اول بباد بمعنے برباد و خراب مفعول ثانی پس فعل مع متعلقات جملهٔ فعلیه شده خبر مبتدا
شد و مبتدا مع خبر جملهٔ اسمیه شد ✤ گرفتم که اموال قارون تراست ✤ همه نعمت ربع مسکون تراست ✤ بخواهی
شد آخر گرفتار خاک ✤ چو بیچارگان با دل دردناک ✤ گرفتم فعل با فاعل این اشاره یا مبین محذوف کاف
بیانیه است فعل ناقص اموال قارون مضاف و مضاف الیه اسم آن ترا بمعنے برائے تو جار و مجرور متعلق به مخصوص شبه
محذوف و شبه فعل مع متعلق خبر آن پس جملهٔ فعلیه شده معطوف الیه شد واو عاطفه محذوف است فعل ناقص
همه کلمهٔ حصر برائے شمول افراد مضاف با ضافت تقدیری بسوئے نعمت و آن مضاف بسوئے ربع مسکون که مرکب است
بترکیب وصفی و مجموع مضاف و مضاف الیها اسم فعل ناقص شد تترا بمعنے برائے تو جار مجرور متعلق به مخصوص شبه فعل محذوف
و آن مع متعلق خبر شد پس فعل مع متعلقات جملهٔ فعلیه شده معطوف شد پس معطوف الیه و معطوف هر دو جمله معطوف
مشار الیه یا بیان شده مفعول گرفتم شد و این فعل مع متعلقات جملهٔ فعلیه شد و لیکن بلفظ استدراک محذوف
بخواهی شد فعل با اسم شبه آخر ظرف گرفتار خاک مضاف و مضاف الیه خبر آن چو حرف تشبیه جار بیچارگان مشبه به مجرور متعلق بفعل
با جار دل موصوف دردناک مرکب صفت مجرور متعلق بفعل شد پس فعل مع اسم و خبر و متعلقات جملهٔ فعلیه مستدرکه شد چرا
میگدازی نه سود آز زر ✤ چرا میکشے بار محنت چو خر ✤ چرا میکشے محنت از بهر مال ✤ که خواهی شدن تا گهان پایمال
هر سه مصرع جملهٔ فعلیه استفهامیه شده بتقدیر واو عاطفه معطوفه شده معلول شد و مصرع چهارم علت چرا لفظ استفهام

یا بمعنی بر آنچه جار مجرور متعلق فعل میگذرا فعل با فاعل ز جار سوداگر مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد پس فعل مع فاعل و متعلقات جمله فعلیه استفهامیه شد چرا حرف استفهام میکشی فعل با فاعل بار محنت مضاف و مضاف الیه مفعول آن شد چو خر جار مجرور متعلق به فعل پس جمله استفهامیه شد چرا حرف استفهام میکشے فعل با فاعل محنت مفعول آن ز بهر جار مال مجرور متعلق به فعل شد جمله استفهامیه معلول شد کاف علت خواهی شدن فعل ناقص مع اسم پایمال خبر آن ناگهان ظرف یا لفظ مفاجات پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده علت واقع شد یا لفظ هرگاه محذوف تصور کنیم که مقتضی معنی شرط است یعنی هرگاه که خواهی مرد پس بدرین صورت مصراع چهارم فعل شرط

و هر سه مصرع اول جزاء	چنان داده دل نقش درم که هستی ز ذوقش ندیم و ندم	مقدم شد

چنان لفظ کنایت مبین داده فعل با فاعل دل مفعول به جار نقش درم مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق به فعل شد پس فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه مبین شد بفتح کاف بیان چنان هستی فعل با اسم ندیم ندم مضاف و مضاف الیه خبر آن ز جار ذوقش مضاف و مضاف الیه مجرور شده متعلق به فعل پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه مبین شد بکسر

	چنان عاشق روی زر گشته که شوریده احوال سرگشته	

چنان اسم کنایه مبین گشته فعل ناقص مع اسم عاشق مضاف بسوی روی بسوی زر خبر آن کاف بیانیه همزه ای بمعنی هستی فعل ناقص مع اسم شوریده احوال مرکب معطوف الیه واو عاطفه سرگشته معطوف پس معطوف الیه و معطوف خبر فعل ناقص شد پس جمله شده بیان مصرع اول شد

	چنان گشته صید بهر شکار که یادت نیاید ز روز شمار	

چنان اسم کنایه گشته فعل ناقص مع اسم صید خبر آن خبر بهر جار شکار مجرور متعلق به فعل شد کاف بیانیه یاد نیاید فعل مرکب تت مفعول به ز بیانیه زاید روز شمار مضاف و مضاف الیه فاعل فعل شده بیان مصرع اول شد یا تقدیرش اینکه روز شمار در یادت نیاید نیاید فعل روز شمار فاعل در جار یادت مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق شد یا یاد روز شمار نیاید ترا یا و روز مضاف و مضاف الیها فاعل ز علامت اضافت نیاید فعل ترا مفعول بهر حال جمله فعلیه شده بیان مصرع اول شد یا چنان جار و مصراع دویم

صید بفتح مصدر است بمعنی شکار کردن ۱۲

تاویل مفرد مجرور شده متعلق

مباد اول آن فسرو مایه شاد
که از بهر دنیا دهد دین بباد

شد بفعل ناقص

مبادا فعل ناقص الف اول دعائیه و ثانی زائده یا برای مد صوت دل مضاف آن اسم اشاره فرومایه مشار الیهم اشاره مع مشار الیه موصول شد یا مبین یا موصوف کاف بیانیه یا صله یا صفتی یا سر جمله بیاید دهد فعل ضمیر در وی راجع بسوی موصول فاعل آن دین مفعول آن از بهر جار دنیا مجرور متعلق بفعل پس فعل مع فاعل و متعلقات جمله فعلیه شده صله موصول یا بیان مبین شد بیان و مبین با صله و موصول مشار الیه شد و اشاره مع مشار الیه مضاف الیه شد مضاف و مضاف الیه اسم فعل ناقص شاد خبر آن پس فعل ناقص مع اسم و خبر متعلقات جمله فعلیه دعائیه شد

کسی را که اقبال باشد غلام
بود میل خاطر بطاعت مدام

کسیکه موصول باشد فعل ناقص اقبال اسم غلام مضاف بسوی او ضمیر غایب محذوف که راجع است بسوی موصول خبر فعل ناقص شد پس فعل ناقص مع اسم و خبر جمله فعلیه شده صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا شد بود فعل ناقص میل مضاف بسوی خاطر بسوی او ضمیر غایب محذوف مضاف و مضاف الیه اسم آن شد بطاعت جار مجرور متعلق بفعل پس فعل مع اسم خبر آن متعلق بفعل پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده خبر مبتدا شد و مبتدا مع خبر جمله اسمیه شد یا بود فعل تام میل خاطر او فاعل آن بطاعت متعلق و مدام ظرف نیز متعلق فعل یا بود فعل میل خاطر مضاف و مضاف الیه مضاف کسی موصول که اقبال باشد غلام او صله آن موصول صله مضاف الیه شد را علامت اضافت پس مضاف و مضاف الیه اسم یا فاعل شد بطاعت متعلق فعل

یا ثابت محذوف آن خبر ست مدام

نشاید سر از بندگی تافتن
که دولت بطاعت توان یافتن

ظرف پس جمله فعلیه شد

نشاید فعل سر تافتن مصدر مرکب یا تافتن سر مضاف و مضاف الیه از بندگی جار مجرور متعلق مصدر پس مصدر مع متعلق فاعل شد پس فعل مع فاعل و متعلق جمله فعلیه معلول شد کاف علت دولت مبتدا توان یافتن مصدر مرکب بطاعت جار مجرور متعلق بشبه فعل یعنی مصدر پس شبه فعل مع متعلق خبر مبتدا شد و مبتدا و خبر جمله اسمیه علت معلول شد یا توان بمعنی تواند فعل ضمیر غائب در وی راجع بسوی صاحب طاعت فاعل آن دولت مفعول اول یافتن مع متعلق خود که بطاعت است مفعول ثانی

سعادت ز طاعت میسر شود
دل از نور طاعت منور شود

شود فعل ناقص سعادت اسم آن میسر خبر آن ز طاعت جار مجرور متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ شد شود فعل ناقص دل اسم آن منور خبر آن از جار نور طاعت مضاف مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق فعل شد ہر دو جملہ فعلیہ بتقدیر

واو عطف معطوفہ

اگر بہر از بہر طاعت میان
بدست آوری دولت جاودان

شدند۔

اگر حرف شرط بندی فعل با فاعل میان مفعول از بہر جار طاعت مجرور متعلق فعل جملہ فعلیہ شرط شد آوری فعل با فاعل دولت جاودان موصوف وصفت مفعول آن بدست جار مجرور متعلق شد بفعل یا بدست

آوری فعل مرکب پس جملہ فعلیہ شدہ

ز طاعت نہ پیچد خردمند سر
کہ بالا ز طاعت نباشد ہنر

جزا واقع شد ہر دو جملہ شرطیہ

نہ پیچد فعل مضارع منفی خردمند فاعل آن سر مفعول آن ز طاعت جار مجرور متعلق بفعل جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت نباشد فعل ناقص منفی ہنر اسم آن بالا بمعنے بہتر خبر آن ز طاعت جار مجرور متعلق بفعل یا بالا کہ اسم

صفت است پس جملہ فعلیہ علت

باب عبادت وضو تازہ دار
کہ فردا ز آتش شوی رستگار

افتاد ہر دو جملہ معللہ شدند۔

تازہ دار فعل با فاعل وضو مفعول آن یا دار فعل با فاعل وضو مفعول اول تازہ مفعول ثانی ب جار آب عبادت مضاف مضاف الیہ باضافت بیانیہ مجرور جار شدہ متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ معلول کاف علت شوی فعل ناقص مع اسم رستگار خبر آن فردا ظرف زمان ز آتش جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ علت افتاد ہر دو جملہ معللہ شدند

نماز از سر صدق بر پا بدار
کہ حاصل کنی دولت پایدار

بر پا بدار فعل با فاعل نماز مفعول آن از جار سر صدق مضاف مضاف الیہ مجرور جار متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد کاف علت یا نتیجہ حاصل کنی فعل با فاعل دولت موصوف پایدار صفت موصوف مع صفت مفعول شد پس

جملہ فعلیہ علت شد یا نتیجہ ولطف پایدار

ز طاعت بود روشنائی جان
کہ روشن ز خورشید باشد جہان

یادگار سعدی است علیہ الرحمۃ والغفران

ف۱ یعنی محذوف ۱۲

ف۲ نماز تابع [illegible] وضو [illegible] ۱۲

بود فعل ناقص روشنائی جان مضاف و مضاف الیه اسم آن ز طاعت جار مجرور متعلق حاصل شبه فعل محذوف و آن خبر است پس جمله فعلیه مثل شد کاف جهت تمثیل و تشبیه باشد فعل ناقص جهان اسم آن روشن خبر آن ز سببیه جار خورشید مجرور

متعلق بفعل پس جمله	پرستنده آفریننده باش در ایوان طاعت نشیننده باش	فعلیه تمثیل شد ـ

باش فعل ناقص مع اسم پرستنده آفریننده مضاف و مضاف الیه خبر آن پس جمله فعلیه انشائیه شد باش فعل ناقص مع اسم نشیننده اسم فاعل در جار ایوان طاعت مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق شبه فعل شد و شبه فعل مع متعلق خبر فعل شد پس جمله فعلیه انشائیه شد و هر دو جمله بتقدیر واو عاطفه معطوف شدند

	اگر حق پرستی کنی اختیار در اقلیم دولت شوی شهریار	

اگر حرف شرط کنی فعل با فاعل حق پرستی مفعول آن اختیار مفعول ثانی جمله فعلیه شرط شد شوی فعل ناقص مع اسم شهریار خبر آن در جار اقلیم مضاف بسوی دولت باضافت بیانی پس مضافین مجرور جار شده متعلق بفعل

شدند پس جمله فعلیه جزا شد	سر از جیب پرهیزگاری برآر که جنت بود جای پرهیزگار	و هر دو جمله شرطیه

برآر فعل با فاعل سر مفعول آن از جار جیب پرهیزگاری مضاف و مضاف الیه باضافت بیانی مجرور جار شده متعلق بفعل شدند پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت بود فعل ناقص جنت اسم آن جای پرهیزگار مضاف الیه خبر آن میتواند که جای پرهیزگار اسم باشد و جنت خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده

علت افتاد و هر دو	ز تقوی چراغ عمل برفروز که چون نیکبختان شوی نیکروز	جمله معلله شدند

برفروز فعل با فاعل چراغ عمل مضاف و مضاف الیه مفعول آن ز بیانیه یا سببیه جار تقوی مجرور متعلق بفعل شد پس فعل مع فاعل و متعلق جمله فعلیه انشائیه شد کاف علت یا نتیجه شوی فعل ناقص مع اسم نیکروز مرکب خبر

آن چون حرف تشبیه جار نیکبختان	کسی را که از شرع باشد شعار نترسد ز آشوب روز شمار	مجرور متعلق بفعل جمله فعلیه شد

تقدیرش کسیکه شعار او شرع باشد یا کسیکه باشد شعار او ثابت از شرع در صورت اول کسیکه اسم

اسم او موصول باشد فعل ناقص شعار او مضاف و مضاف الیہ اسم آن با خبر شریع خبر آن یا اسم و در صورت ثانی
شعار او اسم و ثابت مع متعلق خبر آن پس فعل مع اسم و خبر آن جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول افتاد و
موصول مع اسم صلہ مبتدا شد بترسد فعل ضمیر در و راجع بسوئے مبتدا فاعل آن ز جار آشوب مضاف بسوئے روز
مضاف بسوئے شمار باضافت بیانی مجرور جار شدہ متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ شد خبر مبتدا و مبتدا خبر جملہ فعلیہ شد

	دلا ہر محکوم شیطان بود شب و روز در بند عصیان بود	

الف ندا و ل منادی ہر کہ اسم موصول بود فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوئے موصول اسم آن محکوم شیطان مضاف
و مضاف الیہ خبر آن پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول و صلہ مبتدا شد بود فعل ناقص ضمیر در و راجع
بسوئے مبتدا اسم آن در جار بند عصیان مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بمجبوس شبہ فعل
محذوف شدہ و شبہ فعل مع متعلق خبر آن شب معطوف الیہ واو عاطفہ روز معطوف پس معطوفین ظرف
زمان اند و جملہ ظروف مفعول فیہ واقع میشوند پس جملہ فعلیہ خبر مبتدا شد و مبتدا و خبر جملہ اسمیہ شدہ
جواب ندا شد و ندا مع جواب جملہ ندائیہ یا بود فعل تامہ ضمیر فاعل آن جار مجرور و ظرف متعلق فعل

	کسے را کہ شیطان بود یار غار نباشد مقامش بدار القرار	

ہر دو مصراع مبتدا و خبر است کسیکہ اسم موصول فعل بود ناقص شیطان اسم آن یار غار او مضاف و مضاف الیہا
خبر آن پس فعل ناقص مع اسم و خبر شدہ صلہ موصول افتاد و موصول مع صلہ مبتدا شد نباشد فعل
ناقص - یا تامہ مقامش مضاف و مضاف الیہ اسم یا فعل بدار القرار جار مجرور متعلق بثابت
شبہ فعل محذوف و آن متعلق جز است یا متعلق فعل یا مقام کہ شبہ فعل است پس فعل مع متعلق جملہ شدہ خبر

مبتدا شد و مبتدا مع	کسے را کہ شیطان بود پیشوا کجا باز گردد براہ خدا	خبر جملہ اسمیہ شد۔

تقدیرش کسیکہ شیطان پیشوای او بود کسیکہ موصول بود فعل ناقص شیطان اسم آن پیشوا او مضاف و مضاف
الیہ خبر آن جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول مع صلہ مبتدا شد کجا ظرف زمان مقتضی معنی استفہام منفی باز گردد فعل
ضمیر در و راجع بسوئے مبتدا فاعل آن ب جار راہ خدا مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد و جملہ

فعلیہ شدہ خبر مبتدا شد و مبتدا مع	دلا عزم عصیان مکن زینہار کہ فردا ز آتش شوی رستگار	خبر جملہ اسمیہ شد کہ فردا نباشی زحق شرمسار

الف ندا دل منادیٰ قائم مقام جملہ فعلیہ مکن فعل با فاعل عزم عصیان مضاف و مضاف الیہ مفعول آن زینہار کلمہ تاکید یا ظرف زمان پس جملہ فعلیہ شد کاف علت یا نتیجہ شوی فعل ناقص مع اسم رستگار خبر آن ز آتش جار مجرور متعلق بفعل شد فردا ظرف زمان پس جملہ فعلیہ شد و مطابق نسخہ دیگر نباشی فعل ناقص مع اسم شرمسار خبر زحق

متعلق بہ فعل فردا	ز عصیان کند ہوشمند احتراز کہ از آب باشد شکر را گداز	ظرف ۔

کند فعل ہوشمند فاعل آن احتراز مفعول ز عصیان جار مجرور متعلق بہ فعل جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت یا تمثیل باشد فعل ناقص گداز حاصل مصدر مضاف بسوئے شکر را علامت اضافت مضاف و مضاف الیہ اسم آن شد از آب جار مجرور متعلق خبر فعل ناقص شد پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ تمثیل یا علت شدہ تمثیل یا علت شد یا گداز اسم را مبنی برائے جار شکر مجرور متعلق بثابت و آن جزا باشد

از آب نیز متعلق فعل یا	کند نیکبخت از گنہ اجتناب کہ پنہان شود نور مہر از سحاب	متعلق گداز حاصل مصدر

کند فعل نیکبخت مرکب فاعل آن اجتناب مفعول آن از گنہ جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت شود فعل ناقص نور مہر مضاف و مضاف الیہ اسم آن پنہان خبر آن از سحاب جار مجرور متعلق بفعل پس فعل مع اسم و خبر جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدند

	مکن نفس امارہ را پیروی کہ ناگہ گرفتار دوزخ شوی	

مکن فعل با فاعل پیروی مضاف بسوئے نفس امارہ را علامت اضافت مضاف و مضاف الیہ مفعول شد پس جملہ معلول شد کاف علت شوی فعل ناقص مع اسم گرفتار دوزخ خبر آن ناگہ ظرف یا کلمہ مفاجات جملہ فعلیہ شدہ

علت افتاد و ہر دو	اگر سر نتابد ز عصیان دلت بود اسفل السافلین منزلت	جملہ معللہ شدند ۔

اگر حرف شرط نتابد فعل مضارع منفی دل مضاف ت ضمیر خطاب مضاف الیہ فاعل آن سر مفعول آن ز عصیان

جار مجرور متعلق بفعل جملهٔ فعلیه شده فعل شرط شد بود فعل ناقص اسفل السافلین مضاف و مضاف الیه اسم یا خبر آن بمنزلت مضاف و مضاف الیه خبر یا اسم آن پس فعل و خبر جملهٔ فعلیه شده جزا شرط واقع شد و شرط مع جزا جملهٔ شرطیه شد

	مکن خانهٔ زندگانی خراب بسیلاب فعل بد و نام صواب	

مکن فعل با فاعل خانه زندگانی مضاف و مضاف الیه مفعول اول خراب مفعول ثانی ب جار سیلاب مضاف بسوی فعل با ضافت بیانی و فعل مضاف باضافت منفی بد معطوف معطوف الیه و معطوف الیه و معطوف مضاف الیه شد مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد پس جملهٔ انشائیه شد

	اگر دور باشی ز فسق و فجور نباشی ز گلزار فردوس دور	

اگر حرف شرط باشی فعل ناقص مع اسم و دور خبر آن ز جار فسق معطوف الیه و او عاطفه فجور معطوف معطوف الیه و معطوف مجرور جار شده متعلق بفعل شدند پس فعل مع اسم و خبر جملهٔ فعلیه فعل شرط شد نباشی فعل ناقص مع اسم و دور خبر آن ز جار گلزار فردوس مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شدند پس

جمله جزا شد و هر دو	بده ساقیا آب آتش لباس که مستی کند اهل دل التماس	جملهٔ شرطیه شدند

الف ندا ساقی منادی قایم مقام جملهٔ فعلیه بده فعل با فاعل آب موصوف آتش لباس مرکب صفت موصوف مع صفت مفعول شد پس جملهٔ فعلیه معلول شد کاف علت کند فعل اول فعل اهل مضاف و مضاف الیه فاعل آن مستی مفعول اول التماس مفعول ثانی فعل مع متعلقات جملهٔ فعلیه شده علت افتاد و هر دو جمله معلله شده

جواب ندا شد و ندا مع جواب	می لعل در ساغر زرنگار بود روح پرور چو لعل نگار	جملهٔ ندائیه

بود فعل ناقص می لعل مضاف و مضاف الیه باضافت وصفی اسم آن روح پرور مرکب خبر آن در جار ساغر موصوف زرنگار مرکب صفت آن موصوف مع صفت مجرور جار شده متعلق بفعل شد چو حرف تشبیه جار لعل نگار مضاف و مضاف الیه مشبه مجرور متعلق بفعل شد پس فعل مع اسم و متعلقات جملهٔ فعلیه خبریه شد یا چو کلمهٔ تشبیه مضاف لعل نگار مضاف الیه خبر دوم است

بیا ای ان شراب چو آب حیات * که یابد ز بویش دل از غم نجات * شرابی چو لعل روان بخش یار * بده شراب مصفا چو روی نگار

تقدیرش انکه بیاران شرابی که همچو آب حیات است بیار فعل با فاعل آن اسم اشاره شراب موصول کاف صله است فعل
ناقص یا نامه ضمیر در وراجع بسوی موصول اسم آن با فاعل چو کلمه تشبیه بمعنے مثل مضاف آب حیات مضاف الیه خبر
فعل ناقص شد فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده صله موصول واقع شد و موصول مع صله مشار الیه شد و اسم اشاره مع
مشار الیه مفعول شد پس فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه انشائیه شده یا جواب دوم نداشد و مصرع ثانی علت
مصرع اول و مصرع ثالث و رابع بتقدیر واو عاطفه موصول یا تقدیرش اینکه بیاران شرابی که همچو آب حیات
از پوشش دل از غم نجات یابد بیار فعل با فاعل آن اسم اشاره شراب مشبه موصول کاف سر جمله یابد فعل دل فاعل
نجات مفعول از غم جار مجرور متعلق بفعل از جار پوشش مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد چو حرف
تشبیه جار آب حیات مضاف و مضاف الیه مشبه به مجرور جار شده متعلق بفعل شد یا شراب موصوف
چو آب حیات صفت چو لعل روان بخش یار صفت بعد صفت و مصفا چو روی نگار صفت بعد صفت پس موصوف
مع صفت موصول شد کاف صله یابد فعل دل فاعل نجات مفعول ز پوشش و از غم متعلق فعل جمله فعلیه صله
و موصول مع صله مفعول بیار شد پس فعل مع فاعل و مفعول و متعلقات جمله فعلیه شده صله موصول شد موصول
مع صله مفعول بیار شد پس بیار فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه انشائیه شد شراب موصوف مشبه چو بمعنی مثل
مضاف لعل موصوف مشبه روان بخش مرکب مضاف بسوی یار مضاف و مضاف الیه صفت شده موصوف مع
صفت مضاف الیه مثل شد و آن صفت شراب است پس موصوف مع صفت معطوف الیه شد و او عاطفه حرف
شراب موصوف مصفا صفت موصوف مع صفت مشبه چو لفظ تشبیه روی نگار مضاف و مضاف الیه مشبه به
پس مشبه مع مشبه معطوف شد و معطوف الیه مع معطوف مفعول بیار شد

	خوشا آتش شوق ارباب عشق خوشا لذت ذوق اصحاب عشق	

آتش مضاف بسوی شوق باضافت بیانی و آن مضاف بسوی ارباب و آن مضاف بسوی عشق
مضاف و مضاف الیها باهم شده مبتدا شد خوشا خبر آن الف برای کثرت است و است علامت جمله
اسمیه درینجا مقدر است پس مبتدا و خبر جمله اسمیه شد علی هذا القیاس ترکیب مصرع ثانی

	خوش آن دل که دارد تمنای دوست خوش آنکس که در بند سودای اوست	

آن اسم اشاره دل مبین یا موصوف یا موصول کاف بیانیه یا وصفیه یا صله دارد فعل ضمیر درو راجع بسوی او فاعل آن تمنائی دوست مضاف و مضاف الیه مفعول فعل پس فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه شده بیان یا صفت یا صله شد موصوف مع صفت یا مبین مع بیان یا موصول مع صله مشار الیه شد و اسم اشاره مع مشار الیه مبتدا شد خوش خبر آن است علامت جمله اسمیه محذوف علی هذا القیاس ان کس اسم موصول کاف سر جمله است فعل ناقص ضمیر درو راجع بسوی موصول اسم آن در جار بند سود مضاف و مضاف الیه مضاف است بسوی او پس مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق محبوس شبه فعل محذوف شد و آن متعلق خبر پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا شد خوش خبر آن پس مبتدا و خبر جمله اسمیه خبریه شد

خوش آن دل که شید است بر روی دوست
خوش آن دل که شد منزلش کوی دوست

آن اسم اشاره دل موصوف یا مبین یا موصول کاف وصفی یا بیانیه یا صله است فعل ناقص ضمیر درو راجع بسوی دل یا اسم آن شیدا خبر بر جار روی دوست مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق فعل شد پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده بیان یا صفت یا صله شد پس مبین مع بیان یا موصول مع صله یا موصوف مع صفت مشار الیه شد و اشاره مع مشار الیه مبتدا شد خوش خبر آن پس جمله اسمیه خبریه شد آن اسم اشاره دل مبین کاف بیانیه شد فعل ناقص منزلش مضاف و مضاف الیه اسم یا خبر آن کوی دوست مضاف و مضاف الیه خبر یا اسم آن پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه شده بیان مبین شد پس مبین مع بیان مشار الیه شد و اشاره مع مشار الیه مبتدا شد خوش خبر آن است

خوشا می پرستی ز صاحبدلان
خوشا ذوق مستی ز اهل دلان

علامت جمله اسمیه محذوف۔

می پرستی خوش خبر است و الف برای کثرت و یا نسبه صاحبدلان مجرور متعلق مبتدا که حاصل مصدر یعنی شبه فعل است یعنی می پرستی از صاحبدلان بسیار خوش است علی هذا القیاس ذوق مستی از اهل دلان بسیار خوش است یا آنکه فعل ناقص محذوف است می پرستی و ذوق مستی اسم آن خوش خبر آن یا می پرستی مضاف صاحبدلان مضاف الیه ز علامت

دلاور وفا باش ثابت قدم
که بی سکه رایج نباشد درم

اضافت۔

الف ندا دل منادی قایم مقام جمله فعلیه شد باش فعل ناقص مع اسم ثابت قدم مرکب خبر آن جمله فعلیه معلول شد

کاف علت بنا شد فعل ناقص منفی درم اسم آن رائج خبر بے سکہ جار مجرور متعلق بفعل پس فعل مع اسم وخبر جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد علت ومعلول جملہ معللہ شدہ جواب ندا شد وندا مع جواب جملہ ندائیہ شد

مگردان ز کوی وفا روے دل
کہ از روئے جانان نباشی خجل

مگردان فعل با فاعل روے دل مضاف ومضاف الیہ مفعول آن ز جار کوی وفا مضاف ومضاف الیہ باضافت بیانی مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد کاف بمعنی تا برائے نتیجہ نباشی فعل ناقص مع اسم خجل خبر آن از جار روے جانان

مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ شد

ز راہِ وفا گر نہ پیچی عنان
شوی دوست اندر دل دشمنان

گر حرف شرط نہ پیچی فعل با فاعل عنان مفعول آن ز جار راہِ وفا مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ شرط شد شوی فعل ناقص مع اسم دوست خبر آن اندر جار دل دشمنان مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس فعل مع اسم وخبر جملہ فعلیہ شدہ جزا شرط شد وہر دو جملہ شرطیہ شد

مکن بیوفائی چو دورِ سپہر
متاب از رخ دوستان روے مہر

مکن فعل با فاعل بیوفائی مفعول چو حرف تشبیہ جار دورِ سپہر مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد متاب فعل با فاعل روی مہر مضاف ومضاف الیہ باضافت بیانی مفعول آن از جار رخ دوستان مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد مصراع جملہ فعلیہ انشائیہ شد

منہ پا بیرون ز کوی وفا
کہ از دوستان مے نیرزد جفا

منہ فعل با فاعل پای مفعول اول بیرون مفعول ثانی پا بیرون منہ مرکب فعل با فاعل پای مفعول آن ز جار کوی وفا مضاف ومضاف الیہ باضافت بیانی مجرور جارہ شدہ متعلق بفعل شد وجملہ فعلیہ انشائیہ معلول شد کاف علت مے نیرزد فعل حال منفی جفا فاعل آن از دوستان جار مجرور متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ علت شد وہر دو جملہ معللہ

بود بیوفائی سرشت زنان
مسا سوز کردار زشت زنان

بود فعل ناقص بیوفائی اسم سرشت زنان مضاف ومضاف الیہ خبر آن شد پس جملہ فعلیہ خبریہ شد سا مو فعل افعال

کردار موصوف زشت مضاف بسوی گویان مضاف و مضاف الیه صفت کردار شد پس موصوف مع صفت

مفعول میامورز شد فعل مع فاعل	جدائی ز احباب کردن خطاست بریدن زیاران خلاف وفاست	و متعلقات جمله فعلیه انشائیه شد

جدائی کردن مصدر مرکب احباب جار مجرور متعلق مصدر و مصدر مع متعلق مبتدا شد خطا خبر آن بریدن مصدر زیاران جار مجرور متعلق بمصدر و آن مبتدا شد خلاف وفا مضاف و مضاف الیه خبر آن است اعلامت جمله اسمیه هر دو

جمله اسمیه بتقدیر واو عطف	کسے را که باشد دلِ حق شناس نشاید که بندد زبانِ سپاس	معطوفه شدند

تقدیرش اینکه کسیکه دل او حق شناس باشد نشاید او را اینکه زبان سپاس بندد کسیکه موصول باشد فعل ناقص دل او مضاف و مضاف الیه اسم حق شناس خبر آن جمله فعلیه صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا نشاید فعل این محذوف و اسم اشاره کاف بیانیه بندد فعل ضمیر در و راجع بسوی مبتدا فاعل آن زبان سپاس مضاف و مضاف الیه باضافت بیانی مفعول آن پس فعل مع فاعل و مفعول جمله فعلیه شده مشار الیه شد و اسم اشاره مع مشار الیه فاعل

فعل شد پس فعل مع فاعل و غیره جمله	نفس جز بشکر خدا بر میار که واجب بود شکر پروردگار	فعلیه شده خبر مبتدا شد و مبتدا مع خبر جمله اسمیه شد

بر میار فعل با فاعل نفس مفعول آن جز حرف استثنا هیچ چیز مستثنے منه محذوف شکر خدا مضاف و مضاف الیه مستثنے منه مع مستثنے مجرور جار شده متعلق فعل شد پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت بود فعل ناقص شکر مضاف پروردگار مرکب مضاف الیه مضاف و مضاف الیه اسم فعل ناقص شد واجب خبر آن پس جمله فعلیه علت افتاد هر دو جمله معلله شدند

	ترا مال و نعمت فزاید ز شکر ترا فتح از در در آید ز شکر	

فزاید فعل مال معطوف الیه واو عاطفه نعمت معطوف پس معطوفین مضاف اند بسوی تا خطاب اعلامت اضافت است پس مضاف و مضاف الیه فاعل فعل است ز بمعنی سبب جار شکر مجرور پس جار مجرور متعلق فعل اند در آید فعل فتح فاعل آن از جار در مضاف بسوی تای خطاب اعلامت اضافت پس جار مجرور متعلق بفعل شد ز بمعنی سبب جار شکر مجرور متعلق

بفعل پس جمله فعلیه شد و هر دو جمله بتقدیر	زیادت کند شکر جاه و جلال زیادت کند شکر مال و منال	واو عاطفه محذوف معطوفه شدند

خطات گردن اول نماز گاری کردن باهم ۱۲ غ سپاس بالکسر [illegible] معنی [illegible] لفظ سپاس پاس داشتن [illegible] یعنی زبان و دل [illegible] صادر شود [illegible] تعظیم منعم [illegible] پروردگار [illegible] مصدر است [illegible] فارسی لفظ اطلاق [illegible] ۱۲ غ بالضم سپاس [illegible] منعم را بسبب حصول نعمت ۱۲ غیاث

زیادت کند فعل مرکب شکر فاعل جاه وجلال معطوفین مفعول آن یا کند فعل شکر فاعل جاه وجلال معطوفین زیادت مفعول ثانی جمله فعلیه خبریه شد علے ہذا القیاس مصراع ثانی - ترکیب ثانی انسب تراست ۱۲ منہ

اگر شکر حق تا بروز شمار ۞ گذاری نباشد یکی از ہزار ۞ ولی گفتن شکر او لے تراست ۞ که اسلام را شکر او زیور است

اگر حرف شرط گذاری فعل با فاعل شکر حق مضاف و مضاف الیه مفعول آن تا برائے غایت جار روز شمار مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد پس جمله فعلیه فعل شرط شد نباشد فعل ضمیر درو راجع بسوئے شکر اسم یکی از ہزار مرکب خبر آن یعنی یکم ہزار مضاف و مضاف الیه پس جمله فعلیه یا اسمیه شده جزا شد و ہر دو جمله شرطیه ولے کلمه استدراک برائے رفع توہم در بیت سابق ناشی شده است فعل ناقص یا علامت جمله گفتن شکر مضاف و مضاف الیه اسم آن یا مبتدا اولیتر خبر آن جمله فعلیه یا اسمیه معلول شد است فعل ناقص یا علامت جمله شکر او مضاف و مضاف الیه اسم آن یا مبتدا زیور مضاف بسوئے اسلام را علامت اضافت خبر آن پس جمله فعلیه یا اسمیه شده علت افتاد و ہر دو جمله معلله شدند و ہر دو بیت جمله مستدرکه

ز شکر جہان آفرین سر متاب
که در باغ دین شکر او ہست آب

متاب فعل با فاعل سر مفعول آن ز جار شکر مضاف بسوئے جہان آفرین مجرور جار شده تعلق بفعل گرفت پس جمله معلول شد کاف علت ہست فعل ناقص شکر او مضاف و مضاف الیه اسم آن آب خبر در جار باغ دین مضاف و مضاف الیه اضافت به ثانی مجرور جار شده تعلق بفعل گرفت پس جمله فعلیه شده علت افتاد و ہر دو جمله معلله شدند -

گر از شکر ایزد نه بندی زبان
بدست آوری دولت جاودان

نه بندی فعل با فاعل زبان مفعول آن ز شکر ایزد مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شدند پس جمله فعلیه فعل شرط شد آوری فعل فاعل دولت جاودان صفت موصوف مفعول آن بدست جار مجرور متعلق به فعل جمله فعلیه شده جزا شد و ہر دو جمله شرطیه

ترا گر صبوری بود دستیار
بدست آوری دولت پایدار

یا بدست آوری مرکب فعل با فاعل

اگر حرف شرط بود فعل ناقص صبوری اسم آن دستیار مرکب مضاف بسوئے تا خطاب را علامت اضافت خبر آن شد پس جمله فعلیه شده فعل شرط شد آوری فعل دولت پایدار موصوف وصفت مفعول آن بدست متعلق بفعل جزا شد یا بدست آوری مرکب فعل با فاعل -

صبوری بود کار پیغمبران
نه پیچند زین رو که دین پروران

بود فعل ناقص صبوری اسم آن کار پیغمبران مضاف و مضاف الیه خبر آن پس جمله فعلیه شد نه پیچند فعل نفی دین پروران ترکیب فاعل آن زین رو که مفعول ز که در اصل از آن ز است جار مجرور متعلق بفعل جمله فعلیه شد۔

صبوری گشاید در کام جان
که جز صابری نیست مفتاح آن

گشاید فعل صبوری فاعل در مضاف بسوئے کام و کام بسوئے جان مضاف الیه مفعول شد پس فعل با فاعل و مفعول جمله فعلیه معلول شد نیست فعل ناقص جز مستثنے منه محذوف جز حرف استثنا صابری مستثنی پس مستثنی منه و مستثنی اسم فعل ناقص شد مفتاح مضاف بسوئے آن اسم اشاره که مشار الیه آن در کام جان است خبر فعل ناقص شد پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه خبریه شده علت افتاد وهر دو جمله معلله شدند۔

صبوری برارد مراد دولت
که از عالمان حل شود مشکلت

برارد فعل صبوری فاعل آن مراد مضاف بسوئے ت ضمیر مفعول پس جمله فعلیه شده ممثل شد کاف تشبیه یا زائد یا بمعنے واو عطف شود فعل ناقص مشکل مضاف بسوئے ت ضمیر خطاب اسم آن حل خبر آن از عالمان جار مجرور متعلق به فعل پس جمله فعلیه شد۔

صبوری بهر حال اولے بود
که در ضمن او چند معنی بود

بود فعل ناقص صبوری اسم آن اولے خبر آن بهر حال جار مجرور متعلق بفعل پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت بود فعل ناقص یا تامه چند اسم کنایه خبریه معنی تمیز آن و آن اسم شد یا فاعل در جار ضمن مضاف بسوئے آن اسم اشاره که مشار الیه آن صبوری است مضاف و مضاف الیه مجرور جار شده ثابت متعلق خبر شد یا متعلق بفعل پس فعل مع اسم و خبر یا فاعل و متعلق جمله فعلیه شد۔

صبوری ترا کامگاری دهد
ز رنج و بلا رستگاری دهد

دهد فعل صبوری فاعل آن ت ضمیر خطاب مفعول اول آن را علامت مفعولیت کامگاری مفعول ثانی پس فعل مع فاعل و هر دو مفعول جمله فعلیه شد دهد فعل ضمیر در و راجع بسوئے صبوری فاعل آن ترا محذوف مفعول اول آن رستگاری مفعول ثانی ز جار رنج و بلا معطوف و معطوف علیه مجرور جار شده بفعل تعلق گرفتند

صبوری کلید در آرزو است

ضمن بالکسر و سکون میم اندرون ۱۲ اولے بمعنے در آخر الف مقصوره بصورت یا و او و استعمال فارسی بیا معروف قصد کرده و بجائے قصد کردن و جائے خواستن ۱۲ غ

کشائندہ کشور آرزو است

صبوری مبتدا کلید مضاف بسوے در و در مضاف بسوے آرزو مضاف و مضاف الیہ خبر شد است علامت جملہ اسمیہ کشائندہ مضاف بسوے کشور کشور بسوئے آرزو مضاف و مضاف الیہ خبر دوم مبتدا مع ہر دو جملہ اسمیہ شد

صبوری کلید در جنت است
سرفرازی و جاہ را زینت است

صبوری مبتدا کلید در جنت است خبر آن است علامت جملہ اسمیہ و جملہ فعلیہ ہم میتوانند شد است فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوے صبوری اسم آن زینت خبر آن را بمعنی برائے جار سرفرازی جاہ مضاف و مضاف الیہ مجرور شدہ متعلق بفعل شد و جملہ اسمیہ شد یا زینت مضاف بسوئے سرفرازی بسوے جاہ را علامت اضافت مضاف الیہا خبر دوم مبتدا و است علامت جملہ اسمیہ۔

صبوری کنی گر ترا دین بود
کہ تعجیل کار شیاطین بود

کنی فعل با فاعل صبوری مفعول آن پس فعل مع فاعل و مفعول جملہ فعلیہ شدہ جزاء مقدم شد کہ حرف شرط بود فعل ناقص یا تامہ این اسم آن یا فاعل ترا بمعنی برائے تو جار مجرور متعلق شد بثابت شبہ فعل محذوف و آن مع متعلق خبر شد یا متعلق فعل شد یا ترا مفعول شد پس جملہ فعل شرط موخر شد پس ہر دو جملہ شرطیہ شدہ معلول شدند کاف علت بود فعل ناقص تعجیل اسم آن کار شیاطین مضاف و مضاف الیہ خبر آن پس جملہ فعلیہ شدہ علت واقع شد و ہر دو جملہ معللہ شدند۔

دلا گر کنی راستی اختیار
شود دولت ہمدم و بختیار

الف ندا دل منادی قایم مقام جملہ فعلیہ اگر حرف شرط کنی فعل با فاعل راستی مفعول اول اختیار مفعول ثانی پس فعل با فاعل و ہر دو مفعول جملہ فعلیہ شرط شد شود فعل ناقص دولت معطوف علیہ بخت معطوف پس معطوفین اسم آن شدند ہمدم مضاف بسوے تا و ضمیر خطاب معطوف علیہ یا مضاف بسوئے تو مضاف الیہ محذوف معطوف پس معطوفین خبر شدند یا دولت اسم ہمدم تو خبر و بختیار تو بذریعہ واو عاطفہ اسم و خبر دوم فعل ناقص شد پس جملہ فعلیہ شدہ جزا افتاد و شرط و جزا جملہ شرطیہ شدہ جواب ندا شد و ندا مع جواب جملہ ندائیہ شد

نہ پیچد سر از راستی ہوشمند
کہ از راستی نام گردد بلند

نہ پیچد فعل منفی ہوشمند فاعل آن سر مفعول آن از راستی جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت

گرد و فعل ناقص نام اسم آن بلند خبر آن از راستی جار مجرور متعلق فعل پس جمله فعلیه شده علت افتاد و هر دو جمله معلله

دم از راستی گر زنی صبح وار
ز تاریکی جهل گیری کنار

گر حرف شرط زنی فعل با فاعل مشبه و دم مفعول آن از راستی جار مجرور متعلق وار لفظ تشبیه جار صبح مشبه مجرور متعلق بفعل پس جمله فعلیه فعل شرط شد گیری فعل با فاعل کنار مفعول آن ز جار تاریکی جهل مضاف و مضاف الیه مجرور جار

شده متعلق بفعل شد پس جمله فعلیه جزا

مزن دم بجز راستی زینهار
که دارد فضیلت یمین بر یسار

شد و هر دو جمله معلله

مزن دم یعنی دم مزن فعل مرکب با فاعل یا مزن فعل با فاعل و دم مفعول آن بجز جار راستی متعلق بفعل زینهار کلمه تاکید یا ظرف زمان بمعنی هیچگاهی پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت دارد فعل یمین فاعل فضیلت مفعول بر یسار

جار مجرور متعلق بفعل پس جمله

کسے را که نا راستی گشت کار
کجا روز محشر شود رستگار

فعلیه شد و هر دو جمله معلله۔

تقدیرش کسیکه نا راستی کار او گشت کسی که کاف صله موصول گشت فعل ناقص نا راستی اسم آن کار او خبر جمله فعلیه شده صله موصول شد و موصول مع صله مبتدا شد کجا لفظ استفهام بمعنی نفی شود فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوے مبتدا اسم آن رستگار خبر روز محشر مضاف و مضاف الیه ظرف زمان و مفعول فیه یعنی در روز محشر پس جمله فعلیه

شده خبر مبتدا شد و مبتدا

به از راستی در جهان کار نیست
که در گلبن راستی خار نیست

مع خبر جمله اسمیه شد۔

نیست فعل ناقص کار اسم آن در جهان جار مجرور متعلق بفعل به اسم صفت مشبه فعل اندر راستی جار مجرور متعلق بشبه فعل مع متعلق خبر شد پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت نیست فعل ناقص خار اسم آن در جار گلبن راستی مضاف و مضاف الیه باضافت بیانی مجرور جار شد متعلق شد موجود شبه فعل محذوف و آن خبر فعل ناقص شد پس جمله فعلیه شده

علت افتاد و هر دو جمله

ز نا راستی نیست کارے بتر
کز و نام نیکو شود بے وقر

معلله شدند۔

نیست فعل ناقص کارے اسم آن بتر در اصل بدتر بود اسم تفضیل خبر آن ز نا راستی جار مجرور متعلق باسم تفضیل فعل پس جمله فعلیه معلول شد کاف علت شود فعل ناقص نام نیکو موصوف و صفت اسم آن بے وقر مرکب معدولہ خبر آن

دمیدن بمعنی نفخ ۱۲ دست راست و حرف دستور راست ۱۲ ف بیاض بمعنی زنگی دم روت و دست ۱۲ ن گلبن بالضم و حرف سوم با موحده مضموم بمعنی درخت گل ۱۲ ف بفتح و سکون بمعنی گرانی قاف بمعنی گرانی مجاز بمعنی علم ف شد که بفتحتین فارسیان ۱۲ منہ

وجار متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ

کسے راکہ گردد زبان دروغ
چراغ دلش رانباشد فروغ

شدہ علت افتادہ

تقدیرش اینکہ کسیکہ زبان دروغ مند دہن او گردد یا کسیکہ گردد زبان او دروغ پس در صورت اول کسیکہ موصول گردد فعل مضارع زبان مضاف بسوے دروغ باضافت لامی فاعل آن ور جار دہن مضاف بسوے او ضمیرکہ راجع است بسوے موصول و محذوفست مجرور شدہ متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ شدہ صلہ موصول افتاد موصول معہ صلہ مبتدا شد و در صورت ثانی کسیکہ موصول گردد فعل ناقص زبان او اسم آن دروغ خبر آن یعنے دروغگو از قسم زید عدل ای عادل پس جملہ صلہ موصول افتاد موصول معہ صلہ مبتدا شد یا گردد فعل تام منہ زبان در وغ مضاف و مضاف الیہ فاعل آن پس جملہ صلہ شدہ موصول معہ صلہ مبتدا شد نباشد فعل ناقص فروغ اسم آن را بمعنے برائے جار چراغ مضاف بسوئے دل و دل بسوئے شین ضمیر مجرور جار شدہ بثابت شبہ فعل متعلق شد و آن خبر فعل ناقص شدہ پس جملہ فعلیہ شدہ خبر مبتدا شد

دروغ آدمی راکند بیوقار
دروغ آدمی راکند شرمسار

کند فعل دروغ فاعل آن آدمی مفعول بہ را علامت مفعول شرمسار مرکب مفعول ثانی پس جملہ فعلیہ خبریہ شد کند فعل دروغ فاعل آدمی را مفعول بیوقار مرکب معدول مفعول ثانی پس جملہ فعلیہ خبریہ شد و ہر دو جملہ بتقدیر واو عطف معطوفہ شدند

تراشرمساری نماید دروغ
بکاذب در غم کشاید دروغ

نماید فعل دروغ فاعل آن ترا مفعول بہ شرمساری مفعول ثانی پس جملہ فعلیہ خبریہ شد کشاید فعل دروغ فاعل مضاف مضاف الیہ

دروغ اے برادر مگو زینہار
کہ کاذب بود خوار و بے اعتبار

اے حرف ندا برادر منادی قائم مقام جملہ فعلیہ مگو فعل بافاعل دروغ مفعول آن زینہار بمعنی ہرگز ظرف زمان یا کلمہ تاکید پس جملہ فعلیہ شد کاف علت شود فعل ناقص کاذب اسم آن خوار معطوف علیہ واو عاطفہ بے اعتبار مرکب معدول معطوف پس معطوف و معطوف علیہ خبر فعل ناقص شد پس جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شدہ جواب ندا واقع شدند و ندا

زکذاب گیرد خردمند عار
کہ اورا نیارد کسے در شمار

جواب جملہ ندائیہ شد۔

بلقص نام ... فاعل آن مفعول نیز کذا جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ معلول شد کاف علت نیار فعل کسی فاعل اور ا مفعول بود شمار جار و مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ شد علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ شد یا کاف بمعنی بلکہ برائے ترقی مضمون

	نگہ کن برین گنبد زرنگار کہ سقفش بود بے ستون استوار	

نگہ کن مرکب فعل یا فاعل یا کن فعل با فاعل نگہ مفعول بر جار این اسم اشارہ گنبد موصوف زرنگار مرکب صفت پس موصوف وصفت مبین یا موصوف شد کاف بیانیہ یا وصفی بود فعل ناقص سقف مضاف بسوئے شین ضمیر کہ راجع است بسوئے موصوف پس مضاف و مضاف الیہ اسم شد استوار خبر آن بے ستون جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ شدہ بیان شد یا صفت پس موصوف وصفت یا مبین مع بیان مشار الیہ شد و اسم اشارہ مع مشار الیہ مجرور جار شدہ متعلق فعل شد و فعل مع فاعل و متعلقات

جملہ فعلیہ انشائیہ شد	سراپردۂ چرخ گردندہ بین درو شمعہائے فروزندہ بین	

بین فعل با فاعل سراپردہ مضاف بسوئے چرخ مضاف بسوئے گردندہ با ضافت وصفی پس مضاف و مضاف الیہ مفعول شد و جملہ فعلیہ انشائیہ شد بین فعل با فاعل شمعہا موصوف فروزندہ صفت آن پس موصوف مع صفت آن پس موصوف مع صفت مفعول شد در و جار مجرور متعلق بفعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ شد و بتقدیر واو عطف ہر دو جملہ معطوف شدند

	یکے پاسبان و یکے بادشاہ یکے تاج خواہ و یکے باج خواہ	

یکے مبتدا پاسبان خبر جملہ اسمیہ معطوف علیہ شد یکی مبتدا بادشاہ خبر جملہ اسمیہ معطوف واو عاطفہ محذوف یکی مبتدا تاج خواہ خبر جملہ اسمیہ معطوف علیہ واو عاطفہ یکی مبتدا باج خواہ خبر جملہ اسمیہ شد و است علامت جملہ اسمیہ در ہر جملہ محذوف است یا است فعل ناقص محذوف و یکی اسم آن پاسبان و بادشاہ و تاج خواہ و باج خواہ خبر آن پس ہمہ جملہ فعلیہ یا اسمیہ شدند و ہر یک جملہ باہم ربط معطوف است میدار د علی ہذا القیاس باقی ابیات

یکے شادمان و یکے دردمند	یکے کامران و یکے مستمند	یکے تاج دار و یکے باج دار
یکے سرفراز و یکے خاکسار	یکے برحصیر و یکے بر سریر	یکے در پلاس و یکے در حریر
یکے بینوا و یکے مالدار	یکے نامراد و یکے کامگار	یکے راعنا و یکے راغنا
یکے رابقا و یکے رافنا	یکے تندرست و یکی ناتوان	یکے سالخورد و یکے نوجوان

فنا برآے یکے ثابت فنا برائے یکے ثابت ۱۲ مبتدا خبر مبتدا خبر مبتدا خبر مبتدا خبر

یکے در صواب و یکے در خطا یکے جاہل و مدبر و شرمسار یکے در تنعم یکے در عذاب یکے در کمند حوادث اسیر یکے را برون رفتہ ز اندازہ مال	یکے در دعا و یکے در دغا یکے نیک خلق و یکے تند خو یکے در مشقت یکے کامیاب یکے در گلستان راحت مقیم یکے در غم نان و خرج عیال	یکے عالم و مقبل و ہوشیار یکے بردبار و یکے جنگ جو یکے در جہان ضلالت اسیر یکے با غم و رنج و محنت ندیم برون رفتہ فعل مرکب مال

مضاف بسوئی یکی را علامت اضافت مضاف و مضاف الیہ فاعل آن ز اندازہ جار مجرور متعلق بفعل شد یا رفتہ حرف فعل مال یکے فاعل برون مفعول فیہ پس جملہ فعلیہ است فعل ناقص محذوف یا علامت جملہ اسمیہ یکے اسم آن یا مبتدا در جار غم مضاف بسوئے نان معطوف عطف خرج عیال مضاف و مضاف الیہ معطوفین مضاف الیہ شدند و مضافین مجرور شدہ بثابت شبہ فعل محذوف متعلق شد و آن خبر فعل ناقص یا مبتدا است پس جملہ فعلیہ شد یا اسمیہ

	یکے را فسردہ زندہ شمع طرب یکے را ز غم روز روشن چو شب	

شمع مضاف بسوئے طرب پس مضاف و مضاف الیہ مضاف شد سوئے یکے را علامت اضافت پس مضاف و مضاف الیہ مبتدا شد فروزندہ خبر آن جملہ اسمیہ شد یا ہست فعل ناقص محذوف شمع طرب یکی اسم فروزندہ خبر آن جملہ فعلیہ شد یا یکی مبتدا شمع طرب او مضاف و مضاف الیہا خبر یا مبتدا ثانی فروزندہ خبر آن پس مبتدا و خبر جملہ اسمیہ شدہ خبر مبتدا اول شد و آن جملہ اسمیہ شد روز روشن موصوف و صفت مضاف شد بسوئے یکی را علامت اضافت و آن مبتدا شد ز بمعنی سبب جار غم مجرور چو بمعنے مثل کلمہ تشبیہ مضاف یا جار شب مشبہ مجرور متعلق بثابت شبہ فعل محذوف و آن خبر شد پس جملہ اسمیہ شد

	یکے چون گل از خرمی خندہ زن یکے را دل آزردہ خاطر حزن	

یکے مبتدا خندہ زن مرکب شبہ فعل چون گل جار و مجرور از خرمی جار مجرور متعلق بشبہ فعل و آن خبر مبتدا شد پس جملہ اسمیہ شد دل یکے مضاف و مضاف الیہ را علامت اضافت مبتدا شد آزردہ خبر آن جملہ اسمیہ معطوف علیہ شد واو عاطفہ محذوف خاطر حزن ہم بدین تقدیر خاطر یکے حزین جملہ اسمیہ معطوف شد و ہر دو جملہ معطوفہ ✦

یکے بستہ از بہرِ طاعت کمر
یکے در گنہ بُردہ عمر بسر

بستہ فعل یکے فاعل کمر مفعول از بہر طاعت جار مجرور متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ شد بُردہ فعل یکے فاعل عمر مفعول اول بسر مفعول ثانی در گنہ جار مجرور متعلق فعل یا بسر بُردہ فعل مرکب یکے فاعل عمر مفعول در گنہ جار مجرور متعلق فعل شد پس جملہ فعلیہ شد۔

یکے را شب و روز مصحف بدست
یکے خفتہ در کُنجِ میخانہ مست

ہست فعل ناقص محذوف مصحف اسم آن ب جار دست مضاف بسوئے یکے را علامت اضافت پس مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق موجود شبہ فعل محذوف شد شب معطوف علیہ روز معطوف ظرف زمان یعنے مفعول فیہ شد پس جملہ فعلیہ یا اسمیہ شد خفتہ فعل یکے فاعل ذو الحال در جار کُنج میخانہ مضاف ومضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق بہ فعل شد مست حال است از فاعل پس جملہ فعلیہ شد

یکے بر درِ شرع مسمار وار
یکے در رہِ کفر زنار وار

یکے مبتدا بر جار در شرع مضاف ومضاف الیہ مجرور جار متعلق بموجود شبہ فعل مسمار وار نیز جار مجرور زیرا کہ وار کلمہ تشبیہ است ترجمہ کاف متعلق بموجود شبہ فعل مذکور شد یا وار بمعنی مضاف سوخ مسمار وار مضاف الیہ مقدم پس مضاف ومضاف الیہ خبر دوم مبتدا شد و یکے مبتدا زنار وار خبر آن مغہ متعلق خود کہ آن جار مجرور است یعنی در جار رہ کفر مضاف ومضاف الیہ مجرور جار اند پس جملہ فعلیہ شد یا در جار راہ کفر مضاف ومضاف الیہ مجرور جار متعلق بر دند شبہ فعل محذوف و آن خبر مبتدا شد زنار وار خبر دوم یا حال مبتدا یا یکی مبتدا زنار وار شبہ فعل خبر آن در رہ کفر جار مجرور متعلق شبہ فعل پس جملہ اسمیہ شد

یکے نیک کردار نیک اعتقاد
یکے غرق در بحر فسق وفساد

یکی مبتدا نیک کردار مرکب معطوف علیہ واو عاطفہ نیک اعتقاد مرکب معطوف پس معطوفین خبر شد پس مبتدا مع خبر جملہ اسمیہ شد یکے مبتدا در جار بحر مضاف فسق معطوف علیہ واو عاطفہ فساد معطوف ومعطوف علیہ مضاف الیہ شد ومضافین مجرور جار شدہ متعلق شد بغرق کہ مصدر بمعنی مفعول یعنی بمعنی غرق شدست و آن خبر مبتدا شد پس جملہ اسمیہ شد

یکے غازی و چابک و پہلوان
یکے غرول و سست ترسندہ جا

یکے مبتدا غازی معطوف علیہ چابک معطوف و این ہر دو معطوف علیہ پہلوان معطوف و ہر سہ معطوف خبر مبتدا شدند پس جملہ اسمیہ شد و برین قیاس مصراع ثانی

ازین پس مکن تکیہ بر روزگار
کہ ناگہ ز جانت برآرد دمار

مکن فعل با فاعل تکیہ مفعول آن بر روزگار جار مجرور متعلق بفعل از جار این اسم اشارہ وقت محذوف مشار الیہ پس ظرف زمان یا ازین پس کہ در تقدیر پس ازین مضاف و مضاف الیہ است مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل پس جملہ فعلیہ انشائیہ معلول شد کاف علت برارد فعل ضمیر در و راجع بسوئے روزگار فاعل آن ناگہ ظرف یا کلمہ مفاجات دمار مفعول ز جار جان مضاف بسوئے ت ضمیر خطاب مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ شد

مکن تکیہ بر ملک و جاہ و حشم
کہ پیش از تو بود است و بعد از تو ہم

مکن فعل با فاعل بر جار ملک و جاہ و حشم باہم معطوف علیہ و معطوف مجرور جار شدہ متعلق شدند بفعل پس جملہ معلول شد کاف علت بودہ است فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوئے ملک و غیرہ اسم آن موجود محذوف خبر آن پیش ظرف از تو متعلق آن جملہ فعلیہ علت شد و ہر دو جملہ معللہ ؞

مکن تکیہ بر ملک و تاج و لوا
کہ ناگہ در آید سپاہ بلا

مکن فعل با فاعل تکیہ مفعول بر جار ملک و تاج و لوا باہم مجرور جار شدہ متعلق شدند بفعل پس جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت ناگہ کلمہ مفاجات در آید فعل سپاہ بلا مضاف و مضاف الیہ فاعل آن جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ

مکن تکیہ بر لشکر بے عدد
کہ شاید ز حضرت نیابی مدد

مکن فعل با فاعل تکیہ مفعول بر جار لشکر بے عدد موصوف و صفت مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل پس جملہ فعلیہ شدہ معلول شد کاف علت شاید کلمہ احتمال نیابی فعل با فاعل و مفعول آن مدد ز حضرت جار و مجرور

متعلق فعل جملہ فعلیہ شدہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ ✤

مکن شادمانی بجاہ و جلال
کہ بیخوف نقصان نباشد کمال

مکن فعل با فاعل شادمانی مفعول ب جار جاہ جلال معطوفین مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل جملہ معلول شد کاف علت نباشد فعل ناقص کمال اسم آن بے جار خوف نقصان مضاف الیہ مجرور جار شد متعلق بثابت محذوف شد و آن خبر است پس جملہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ ✤

مکن تکیہ بر ملک و فرماندہی
کہ ناگہ چو فرمان رسد جان دہی

مکن فعل با فاعل تکیہ مفعول بر جار ملک جز معطوف علیہ واو عاطفہ فرماندہی معطوف مجرور جار شدہ متعلق بفعل شد پس جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت چو حرف شرط رسد فعل فرمان فاعل آن جملہ فعلیہ فعل شرط شد جان دہی فعل با فاعل یا دہی فعل با فاعل جان مفعول آن جملہ فعلیہ جزا شد و شرط مع جزا جملہ فعلیہ علت افتاد و ہر دو جملہ معللہ

مکن شادمانی بہ گنج و خدم
کہ ناگہ شود یکسر کالعدم

مکن فعل با فاعل شادمانی مفعول ب جار گنج و خدم معطوف علیہ و معطوف مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت ناگاہ کلمہ مفاجات شود فعل ناقص ضمیر در وے راجع بسوئے گنج و خدم متبوع یکسر بمعنے تمام یا کلہم تاکید معنوی تابع اسم آن کالعدم مرکب بمعنے معدوم خبر آن و در اصل کاف تشبیہ است جار عدم مجرور متعلق بمفقود محذوف و آن مع متعلق خبر است پس جملہ فعلیہ علت واقع شد و ہر دو جملہ معللہ

مکن بد کہ بد بینی از یار نیک
نمیروید از تخم بد بار نیک

مکن فعل با فاعل بد مفعول جملہ فعلیہ معلول شد کاف علت یا نتیجہ بینی فعل با فاعل بد مفعول از جار یار نیک موصوف و صفت مجرور جار شدہ متعلق شد بفعل جملہ علت افتاد و معلول و علت جملہ معللہ شد نمیروید فعل منفی بار نیک موصوف و صفت فاعل آن از جار تخم بد مضاف و مضاف الیہ مجرور جار شدہ متعلق فعل شد و جملہ فعلیہ شال شد ✤

بسا بادشاهان سلطان نشان	بسا پهلوانان کشورستان	بسا تند گردان لشکر شکن
بسا شیر مردان شمشیر زن	بسا ماهرویان شمشاد قد	بسا مشک مویان خورشید خد
بسا نامدار و بسا کامگار	بسا سروقد و بسا گلعذار	بسا خوبرویان آراسته
بسا نوعروسان نوخواسته	که کردند پیراهن عمر چاک	کشیدند سر در گریبان خاک

هستند فعل ناقص محذوف یا علامت جمله پس بمعنی بسیار و الف برای کثرت است و پس خبر مقدم است بادشاهان سلطان نشان موصوف و صفت اسم فعل ناقص است یا مبتدا پس فعل مع اسم و خبر جمله فعلیه یا اسمیه شد علی هذا القیاس باقی بیانات پس جمله جملهای اسمیه یا فعلیه مفسر اند بفتح سین کاف بیانیه گردند ضمیر فعل در و راجع بسوئے بادشاهان پهلوان و غیر هم فاعل آن پیراهن مضاف بسوئے عمر باضافت بیانیه مفعول آن چاک مفعول ثانی پس جمله فعلیه تفسیر جملهائے پیشین کشیدند فعل ضمیر در و راجع بسوئے بادشاهان فاعل آن سر مفعول در جار گریبان خاک مضاف و مضاف الیه باضافت بیانی مجرور جار شده متعلق بفعل شد و این جمله معطوفست بر جمله اول +

چنان خرمن عمرشان شد بباد	
که هرگز کسے زان نشانی نداد	

شد فعل ناقص خرمن عمرشان مضاف و مضاف الیها اسم آن بباد خبر آن اسم کنایت یا کلمه تشبیه کاف بیان نداد فعل فاعل نشان مفعول زان جار مجرور متعلق فعل هرگز کلمهٔ تاکید نفی پس جمله فعلیه بیان مصراع اول شد-

منه دل برین دیر کهنه خراب	
که خالی نباشد ز رنج و عذاب	

منه فعل با فاعل دل مفعول بر جار این اسم اشاره دیر موصوف مشار الیه کهنه صفت خراب صفت دوم یا کهنه خراب مرکب صفت دیر شد و این مجرور جار شده متعلق شد بفعل پس جمله فعلیه انشائیه معلول شد کاف علت نباشد فعل ناقص ضمیر در و راجع بسوئے دیر اسم آن خالی خبر آن ز جار رنج و عذاب معطوف علیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد پس جمله علت افتاد هر دو جمله معلله -

منه دل برین کاخ خورم هوا	
که میبارد از آسمان صد بلا	

منه فعل با فاعل ول مفعول بر جار این اسم اشاره کاخ خرم ہو امو صوف و صفت مشار الیه مجرور جار شده متعلق شد بفعل پس جمله معلول شد کاف علت می بارد فعل بلا فاعل شین ضمیر راجع بسوے کاخ مفعول آن جار مجرور متعلق فعل جمله علت افتاد *

منه دل برین منزل جان ستان
که در وے نه بینی دل شادمان

منه فعل با فاعل ول مفعول بر جار این اسم اشاره منزل جان ستان موصوف و صفت مشار الیه مجرور جار شده متعلق شد بفعل جمله معلول شد کاف علت نه بینی فعل با فاعل ول مفعول اول شادمان مفعول ثانی در وی جار مجرور متعلق فعل پس جمله علت شد

ثباتے ندارد جهان اے پسر
بغفلت مبر عمر در وے بسر

اے پسر ندا و منادی قایم مقام جمله فعلیه ندارد فعل جهان فاعل ثبات مفعول آن جمله فعلیه شده جواب ندا شد مبر سر مرکب فعل با فاعل عمر مفعول بغفلت جار مجرور در و نیز جار مجرور متعلق به فعل جمله فعلیه انشائیه شده *

منه دل برین دیر ناپایدار
ز سعدی همین یک سخن یاد دار

منه فعل با فاعل دل مفعول بر جار این اسم اشاره دیر ناپایدار موصوف و صفت مشار الیه این شد پس اشاره مع مشار الیه مجرور جار شده متعلق بفعل شد جمله فعلیه انشائیه شد دار فعل با فاعل همین اسم اشاره یک سخن مشار الیه مفعول اول شد یاد مفعول ثانی ز ربط سعدی مربوط متعلق بفعل شد جمله فعلیه انشائیه شد *

تمت

de'Smat 36184 4AC DT/1110233//TEW/TPW/FH2-14/SP 01:APR:11 17:07